

to 31.3.2016

Kantelu eduskunnan oikeusasiamiehelle ruokarukouksista uskonnollisten tilaisuuksien järjestämisestä koskevissa Opetushallituksen ohjeissa sekä itse ruokarukoilutuksesta

Kantelija: Dos. Jouni Luukkainen
puheenjohtaja, Pääkaupunkiseudun ateistit ry
Wallininkuja 2 C 53, 00530 HELSINKI
p. 02941 51443, (09) 7534 703
jouni.luukkainen@helsinki.fi

Viranomainen, jonka menettelyä arvostelen: Opetushallitus.

Toimenpide, jota pidän virheellisenä: Opetushallituksen ohjeet uskonnollisten tilaisuuksien järjestämisestä sen 16.9.2014 antamissa asiakirjoissa

Ohje uskonnon ja elämäkatsomustiedon opetuksen sekä uskonnollisten tilaisuuksien järjestämisestä esi- ja perusopetuksessa (dno 3/012/2014),

Ohje uskonnon ja elämäkatsomustiedon opetuksen sekä uskonnollisten tilaisuuksien järjestämisestä lukiossa (dno 4/012/2014) ja

Ohje uskonnollisten tilaisuuksien järjestämisestä ammatillisissa oppilaitoksissa (dno 5/012/2014)

puhuvat ruokarukousten järjestämisestä, mutta jättävät mainitsenatta perustuslaki-valiokunnan kannan niiden, kuten muidenkin uskonnollisten tilaisuuksien, ongelmallisuudesta. Pidän myös koko opettaja-johtoista ruokarukoiluttamista virheellisenä.

Yhteys toiseen kanteluuni ja esiopetuksen muutokseen: Kantelin 13.10.2014 eduskunnan oikeusasiamiehelle uskonnon ja elämäkatsomustiedon opetuksen järjestämistä koskevista ohjeista kahdessa ensimmäisessä näistä samoista Opetushallituksen asiakirjoista (dnro 4298/4/14). Kanteluni 5.11.2015 annetusta ratkaisusta eduskunnan oikeusasiamiehelle 15.11.2015 esittämäni ihmettely otettiin aiheellisesti uudeksi kanteluasiaksi (dnro 4993/4/15). Tuota uutta kanteluani taas täydennän tällä samalla päivämäärällä kirjoituksella, joka osaksi perustuu kohtaan ii5) alla.

Opetushallituksen asiakirjoista ensimmäisen luku ”2. Eettinen ja kulttuurinen kasvatus esiopetuksessa” vanhenee 1.8.2016, jolloin viimeistään on otettava käyttöön Opetushallituksen 22.12.2014 antamien esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaiset paikalliset opetussuunnitelmat. Tuolloin valitettavasti elämäkatsomustietokasvatus poistuu, vaikka muutoksesta ei ole mitään eduskunnan säätämää lakia. Opetushallituksen on mahdollisesti annettava asiakirja uudestaan, ellei se siten tiedota luvun 2 muutoksista erikseen. Joka tapauksessa annoin painoa tällekin seikalle päättäessäni tehdä tämän kanteluni nyt enkä vasta joskus myöhemmin.

Sisällysluettelo tästä eteenpäin:

<i>Asian kuvaus</i>	3
a) Ruokarukoukset Opetushallituksen ohjeissa	3
b) Ruokarukoukset perustuslakivaliokunnan mietinnössä 2/2014 vp	4
c) Ohjeiden ja mietinnön vertailu	5
d) Ruokarukoilutus itsessään virheellistä	6
<i>Miksi kuvaamani toiminta on mielestäni virheellistä?</i>	6
i) Ruokarukouksia ei lainsäädännössä	7
ii) Opettajajohtoisten ruokarukousten alkuperä	7
iii) Ruokarukoukset vuoden 2003 uskonnonvapauslainsäädännön uudistuksessa ...	8
iv) Aiempia kanteluita ruokarukouksia vastaan	9
v) Vapaa-ajattelijain liitto ry / puheenjohtaja Jussi K. Niemelä kanteli	9
vi) Vapaa-ajattelijain liitto ry / puheenjohtaja Jussi K. Niemelä kanteli	11
vii) Professori emeritus Raoul J. Granqvist kanteli	13
viii) Puheenjohtaja Jouni Luukkainen / Pääkaupunkiseudun ateistit ry kanteli ...	16
ix) Puheenjohtaja Kim Sjöström / (Helsingin yliopiston) Vapaa-ajattelijayhdistys Prometheus ry kanteli	19
x) Kantelu ruokarukousten puolesta	24
xi) Apulaisoikeuskanslerin päätös uskonnon harjoittamisesta koulussa	25
xii) Ruokarukouksiin osallistumattomuus	25
xiii) Ruokarukouksiin osallistumattomuus käytännössä	25
xiv) Voisiko oikea osallistumattomuus sittenkin tuottaa tuskaa?	26
xv) Ruokarukouksiin osallistumattomuus Opetushallituksen ohjeissa	27
xvi) Ruokarukouksiin osallistumattomuus perustuslakivaliokunnan mietinnössä ..	29
xvii) Vertailu vankeuslakiin	29
xviii) Muita näkökohtia	29
xix) Opettajan asema	29
xx) Ruokarukousten epäpedagogisuus	29
xxi) Lapsen itsensä uskonnonvapaus	30
xxii) Epäyhdenvertaisuus	30
xxiii) Vääryys oppilastoveria kohtaan	30
xxiv) Laulu olisi tuhoisampi kuin rukous	31
xxv) Ruokarukouksissa uskontoa harjoitettava itse	31
xxvi) Oppilas on saattanut jättää uskon	31
xxvii) Ruokarukoilukäytäntöjä on muitakin	31
xxviii) Oppilaan yksin ääneen rukoileminen	32
xxix) Yhteenvedo ruokarukoilutuksesta	32
<i>Toivon oikeusasiamiehen tekevän seuraavaa</i>	34
<i>Allekirjoitus (kynättä)</i>	35
<i>Lähetetty sähköpostitse:</i>	35

Asian kuvaus:

a) **Ruokarukoukset Opetushallituksen ohjeissa.** Aluksi lainaan näistä ohjeista vastaavassa järjestyksessä ruokarukoukset suoraan mainitsevat kohdat (lihavoinnit minun):

(Luvussa 3.2. Esi- ja perusopetuksen uskonnolliset tilaisuudet) ”Koulu **voi järjestää** uskonnollisia tilaisuuksia, kuten jumalanpalveluksia ja uskonnollisia päivänavauksia, tai sisällyttää koulun toimintaan uskonnollisia toimituksia, kuten ruokarukouksia.”

(Luvussa 3.2. Lukion uskonnolliset tilaisuudet) ”Lukio **voi järjestää** uskonnollisia tilaisuuksia kuten jumalanpalveluksia ja uskonnollisia päivänavauksia, tai sisällyttää lukion toimintaan uskonnollisia toimituksia, kuten ruokarukouksia.”

(Luvussa 1.2. Oppilaitoksen uskonnolliset tilaisuudet) ”Ammatillinen oppilaitos **voi järjestää** uskonnollisia tilaisuuksia kuten jumalanpalveluksia, tai sisällyttää oppilaitoksen toimintaan uskonnollisia toimituksia, kuten ruokarukouksia.”

Ohjeissa todetaan, että tällaiset tilaisuudet ja toimitukset ovat uskonnon harjoittamista, että perustuslain 11 §:n 2 momentin perusteella kukaan ei ole velvollinen osallistumaan omantuntonsa vastaisesti uskonnon harjoittamiseen ja että tämän perusteella oppilasta/opiskelijaa/opiskelijaa ei voida velvoittaa osallistumaan tällaisiin uskonnollisiin tilaisuuksiin ja toimituksiin.

Ohjeista ensimmäisessä lukee: ”Oppilaan huoltaja ilmoittaa, osallistuuko oppilas uskonnollisiin tilaisuuksiin ja toimituksiin vai ei.” ”Ilmoituksen jälkeen koulu huolehtii siitä, että oppilaan osallistuminen uskonnolliseen tilaisuuteen tai toimitukseen taikka siihen osallistumatta jättäminen toteutuu huoltajan ilmoituksen mukaisena.” ”Koulun tulee huolehtia myös siitä, ettei uskonnollisiin tilaisuuksiin osallistumisesta tai osallistumatta jättämisestä aiheudu oppilaalle leimautumista tai muita haitallisia seuraamuksia. Koululla on vastuu oppilaan turvallisuudesta myös silloin, kun oppilas ei osallistu koulun järjestämään uskonnolliseen tilaisuuteen tai toimitukseen.”

Ohjeista kahdessa jälkimmäisessä lukee: ”Opiskelija ilmoittaa, osallistuuko hän uskonnollisiin tilaisuuksiin ja toimituksiin vai ei.” ”Oppilaitoksen tulee huolehtia myös siitä, ettei uskonnollisiin tilaisuuksiin tai toimituksiin osallistumisesta tai osallistumatta jättämisestä aiheudu opiskelijalle leimautumista tai muita haitallisia seuraamuksia.”

Huomautan, että ohjeista ensimmäinen ei täten puhu uskonnollisten tilaisuuksien rinnalla uskonnollisista toimituksista, kuten siis ruokarukouksista, sen vaaties- sa koulua huolehtimaan siitä, ettei osallistumisesta tai osallistumatta jättämisestä aiheudu oppilaalle leimautumista tai muita haitallisia seuraamuksia. Kuitenkin ohjeessa oli tätä kohtaa aiemmin puhuttu rinnakkain uskonnollisista tilaisuuksista ja uskonnollisista toimituksista. Kyseessä saattaa olla pelkkä unohdus saman ohjeen kuitenkin vaatiessa koulua huolehtimaan uskonnolliseen tilaisuuteen tai toimitukseen osallistumattoman oppilaan turvallisuudesta.

Opetushallituksen vuosina 2003 ja 2006 antamat vastaavat tiedotteet/muistiot eivät maininneet ruokarukouksia.

b) Ruokarukoukset perustuslakivaliokunnan mietinnössä 2/2014 vp. Mietintö, joka koskee valtioneuvoston oikeuskanslerin kertomusta vuodelta 2012, sisältää jakson *Uskonnon ja omantunnon vapaus koulujen tilaisuuksissa*. Lainaan aluksi jakson kaksi viimeistä kappaletta sivulta 6 (lihavointi minun):

”Sellaiset uskonnon harjoittamiseksi katsottavat tilaisuudet (esim. sisällöltään uskonnolliset päivänavaukset ja ohjatut ruokarukoukset), **joita mahdollisesti järjestetään** osana koulun normaalia päivittäistä toimintaa, voivat sen sijaan muodostua etenkin julkisen vallan neutraalisuuden vaatimuksen ja indoktrinaatiokiellon näkökulmasta ongelmallisiksi. Jos koulussa järjestetään uskonnollisia päivänavauksia, tulee myös näiden ajankohdista tiedottaa etukäteen ja samalla huolehtia, että jokaisella on mahdollisuus olla osallistumatta näihin tilaisuuksiin. Perustuslakivaliokunnan mielestä on kaiken kaikkiaan olennaista, että oppilaalle tai hänen huoltajalleen jää todellinen ja aito vapaus valita, osallistuuko oppilas uskonnollista ainesta sisältäviin koulun tilaisuuksiin. Koulujen on tilaisuuksien aikana mahdollisuuksien mukaan järjestettävä vaihtoehtoista ja mielekästä toimintaa. Lisäksi julkisen vallan on pyrittävä turvaamaan se, että tilaisuuksiin osallistumisesta tai osallistumatta jättämisestä ei aiheudu oppilaalle leimautumista tai muita haitallisia seurauksia.”

Mietintö puhuu siis vain uskonnollisista tilaisuuksista mutta ei niistä erillään uskonnollisista toimituksista. Mutta niinpä ”toimituksille” ei mitään säädösperustaa löydykään toisin kuin löytyy (ainakin sekulaareille) päivänavauksille.

Mietinnössä ruokarukoukset mainitaan toisessakin kohtaa. Lainaan osan kappaleesta sivulla 5:

”Apulaisoikeusasiamies Pajuoja on 5.8.2013 antamassaan kanteluvastauksessa ... Apulaisoikeusasiamies viittaa myös aikaisempaan vastaukseensa, jossa hän oli pitänyt selvänä, että koulussa opettajan johdolla päivittäin lausuttavaa ruokarukousta voidaan puolestaan pitää uskonnon harjoittamisena. Tämän vuoksi apulaisoikeusasiamiehellä ei ollut huomauttamista koulutoimen ohjeesta, jonka mukaan ruokarukoukset tulee korvata esimerkiksi yleisellä rauhoittumisella ja ruokahetken kunnioittamisella.”

Kyseisen aiemman Suonenjokea koskeneen kanteluvastauksensa (dnro 3634/4/10) apulaisoikeusasiamies Jussi Pajuoja antoi 11.11.2011.

Saattaa olla ja kaiketikin on niin, että tämä oli ensimmäinen kerta, kun perustuslakivaliokunta mainitsee ruokarukoukset kannanotoissaan.

Lainaan edelleen seuraavan myös ruokarukouksiin soveltuvan kappaleen mietinnössä mainitusta apulaisoikeuskansleri Mikko Puumalaisen kantelupäätöksestä 24.3.2014 (dnro OKV/230/1/2013):

”Sekä positiivisen että negatiivisen uskonnonvapauden kannalta ja EIT:n oikeuskäytäntö huomioon ottaen kouluissa tehtäviä julkisen vallan neutraalisuuden ja

uskonnonvapauden yhteensovittamiseen tähtääviä järjestelyitä perustellumpaa olisi se, että kouluissa ei lainkaan järjestettäisi opettajien tai muun koulun henkilökunnan taikka seurakunnan työntekijän johtamia tilaisuuksia, joissa on tietyn vakaumuksen mukaista sisältöä. Näkemykseni mukaan kouluissa nykyisessä muodossaan järjestettävät uskonnolliset tilaisuudet ovat ongelmallisia julkisen vallan neutraalisuuden sekä yhdenvertaisuuden edistämismuutoksen näkökulmasta. Sellaisia tilaisuuksia, joissa on esimerkiksi yhteisiä hiljentymishetkiä, joissa mikään uskonto tai vakaumus ei nouse opettajien johdolla erikseen esille, taikka muulloin kuin koulupäivän aikana järjestettäviä ja koulutyöhön liittymättömiä tilaisuuksia en kuitenkaan pidä edellä mainitulla tavalla ongelmallisina.”

Palaan alla tämän kanteluratkaisun tätä kappaletta edeltäviin kahteen kappaleeseen. Nyt kuitenkin lopuksi lainaan malliksi tämänkin kantelun ratkaisijalle Puumalaisen kanteluratkaisun äsken lainaamaani kappaletta seuranneen loppukappaleen, jonka sisältämän ohjeistuksen Opetushallitukselle perustuslakivaliokunnan kannanotto ku-mosi mutta joka muutoin olisi kaiketi lopettanut ruokarukoilutukset:

”Katson, että Opetushallituksen olisi aiheellista perus- ja ihmisoikeuksiin perustuvan uskonnonvapauden turvaamisen näkökulmasta harkita vuonna 2006 laatimansa tiedotteen tarkistamista siten, että edellä esittämäni näkökohdat otetaan huomioon.”

c) Ohjeiden ja mietinnön vertailu. Ohjeiden tarkoituksiksi kerrotaan varmistaa sivistyksellisten ja uskonnon vapautta koskevien perusoikeuksien toteutuminen sekä edistää suvaitsevaisuutta ja moniarvoisuutta. Ohjeisiin kerrotaan sisältyvän säännösten soveltamisesta tulkintoja ja näkemyksiä, jotka perustuvat eduskunnan perustuslakivaliokunnan ja ylimpien laillisuusvalvojien esittämiin kannanottoihin, ja ohjeissa viitataan suoraan yllä b)-kohdassa tarkasteltuun perustuslakivaliokunnan mietintöön. Siksi ohjeita ja mietintöä on syytä vertailla.

Mietinnön ilmaisu ”joita mahdollisesti järjestetään” voisi kyllä kirjoittaa epä-täsmällisemmin muodossa ”joita saatetaan järjestää” eli ”joita voidaan järjestää”, mutta sen sijaan ohjeiden ilmaisu ”X voi järjestää” ei tarkoita samaa kuin mietinnön tapaisesti, että ”Saattaa olla, että X järjestää”, vaan siitä poikkeavasti lähinnä, että ”X:llä on lupa järjestää”. Mietintö käyttää ilmaisuja koulu ja oppilas, eikä ruokarukouksia olekaan aikoihin järjestetty lukiossa. Tämäkin viittaa siihen, että lukiota ja ammatillisista oppilaitosta koskevissa ohjeissa ei voisi lukea ”Saattaa olla, että X järjestää”, sillä kyllä Opetushallituksella täytyy olla tiedossaan, kuten varmasti oli perustuslakivaliokunnalla, että ruokarukoukset rajoittuvat esiopetukseen ja alakouluun.

Ohjeet siis tahtovat väärin viestittää, että ”Koululla/Lukiolla/Ammatillisella oppilaitoksella on nyt — vihdoinkin! — virallinen lupa järjestää ruokarukouksia”.

Mietinnön mukaan osana koulun normaalia päivittäistä toimintaa mahdollisesti järjestettävät uskonnonharjoittamistilaisuudet, esimerkiksi sisällöltään uskonnolliset päivänavaukset [ehkä viikottaisia mutta eivät päivittäisiä] ja ohjatut ruokarukoukset

[varsinaisesti vain nämä ovat päivittäisiä], voivat muodostua etenkin julkisen vallan neutraalisuuden vaatimuksen ja indoktrinaatiokiellon näkökulmasta ongelmallisiksi. Toisaalta perustuslakivaliokunta oli mietinnössään tätä kohtaa edeltävässä kappaleessa kertonut, että se ei pidä uskonnon ja omantunnon vapauden kannalta ongelmallisina vuotuisia, esimerkiksi juhlapyhien viettoon liittyviä jumalanpalveluksia, joista tiedotetaan etukäteen ja joihin osallistuminen on kaikille vapaaehtoista. Tämänkään tähden mietintö ei voi tarkoittaa, että perustuslakivaliokunta olisi antanut viikottaisten, saati päivittäisten uskonnonharjoittamistilaisuuksien järjestämiselle nimenomaisen luvan, vaikka mietinnössä kylläkin asetetaan ehto tavalle, kuinka uskonnollisia päivänavauksia korkeintaan voidaan järjestää, jos lainkaan. Tässä ehdossa valiokunta ei siis edes maininnut ruokarukouksia.

Opetushallitus on laatinut ohjeensa väärälle perustuslakivaliokunnan kannan tulkinneille ja jättänyt mainitsematta erityisesti ruokarukousten osalta niiden ongelmallisuuden jo uskonnon ja omantunnon vapauden kannalta mutta etenkin julkisen vallan neutraalisuuden vaatimuksen ja indoktrinaatiokiellon näkökulmasta.

Opetushallituksen ohjeet ulottavat (sallivasti) ruokarukoukset myös lukioon ja ammatillisiin oppilaitoksiin, vaikka perustuslakivaliokunnalla oli selvästikin mielessään vain (esiopetus ja) peruskoulu, kun se otti ruokarukoukset (ongelmallisina) esiin.

Opetushallituksen ohjeet myös vaikenevat sellaisista ongelmattomista tavoista korvata ruokarukoukset oikeasti yhteisellä tilaisuudella, joista mietinnössä kerrotaan esimerkki lainaamalla apulaisoikeusasiamies Pajuojan vastausta ja joita kuvaa myös mietinnössä mainittu apulaisoikeuskansleri Puumalaisen päätös.

d) Ruokarukoilutus itsessään virheellistä. Tämä kantelukirjoitukseni kääntyi myös kanteluksi itse ruokarukoilutusta vastaan tämän käytännön perinpohjaisen ongelmallisuuden tähden. Pyrin vähintäänkin saamaan käytäntöön muutoksen, joka sitten tuntuisi myös Opetushallituksen ohjeissa ja joka voisi johtaa käytännön lakkauttamiseen yksittäisten esi- ja perusopetuksen järjestäjien tasolla. Lopulta eduskunnan perustuslakivaliokunta voisi esittää uskonnonvapauteen ja yhdenvertaisuuteen vetoavan kannanoton ruokarukoilutuksen lakkauttamiseksi. Ruokarukoilutuksen virheellisyyden osoittamiseksi minun on alla tarkasteltava laajasti tätä käytäntöä.

Miksi kuvaamani toiminta on mielestäni virheellistä?

Äsken esittämäni vertailu Opetushallituksen ohjeiden ja perustuslakivaliokunnan mietinnön kesken osoittaa ohjeiden poikkeavan mietinnöstä ruokarukoukset sallivaan suuntaan mietinnön taas pitäessä niitä ongelmallisina. Tuntuu, kuin Opetushallitus olisi vain odottanut ruokarukousten ilmestymistä tavalla tai toisella perustuslakivaliokunnan kannanottoihin voidakseen sitten puhua niistä uskonnollisten tilaisuuksien järjestämistä koskevissa ohjeissaan, ja silloin sallivalla tavalla.

Opetushallitus ei toisaalta ole tähänastisissa kannoissaan, joko ohjeissaan tai kanteluiden yhteydessä, voinut tuomita ruokarukouksia, vaikka sillä olisi ollut siihen perusteita, vaikka sen virkamies yksityishenkilönä on ruokarukoukset tuominut (ylitarkastaja Pekka Iivonen sanoi Tampereen koulutustilaisuudessa Vapriikissa

1.9.2003, että jos hän olisi rehtori, hänen koulussaan ei olisi ruokarukouksia) ja vaikka sen virkamies on ottanut kannan, että ruokarukoukset on kielletty, jos on muita mukana (Iivonen virkamiehenä samassa tilaisuudessa), koska siihen Opetushallituksella ei ole kuitenkaan ollut tarvittavaa perustuslakivaliokunnan tai vaikka korkeimman hallinto-oikeuden (taikka korkeimpien laillisuusvalvojien vallitsemaan jäänyttä) sen suuntaista kannanottoa.

Opetushallituksen ohjeiden virheellisuuden osoittamiseksi minun on osoitettava ja minun riittää osoittaa ohjattujen ruokarukousten ongelmallisuus ja suoranainen virheellisyys. Tätä koskevat kirjoituksessani kohdat i)–vi) sekä näiden yhteenveto.

i) Ruokarukouksia ei lainsäädännössä. Ruokarukouksia ei ole mainittu lainsäädännössä (ei edes autonomian aikana — mutta siihen oli jo alta ilmenevä luonnollinen syynsä: ei ollut kouluruokailuakaan) eikä opetussuunnitelman perusteissa.

ii) Opettajajohtoisten ruokarukousten alkuperä. Tätä voidaan jäljittää seuraavasti.

Hannu Sunin väitöskirja *Sekularisaation puristuksessa. Koulut kristillisen arvo- ja jatkuvuuden kantajina Lounais-Hämeessä 1860–1960* (Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran toimituksia 195, Helsinki 2005) kertoo (s. 165): ”Aamu- ja iltarukousten lisäksi myös ruokarukoukset oli vähitellen liitetty kansakoulun säännölliseen päivärtymiin. Ennen kouluruokailun yleistymistä ruokarukousten opiskelu oli kuulunut uskontotuntien oppisisältöihin. Yläkansakoulussa ja jatko-opetuksessa 1950-luvulla käytetty kotitalousoppikirja edellytti hyvältä ruokapöytäkäyttämistä sitä, että ennen istuutumista pöytään ruoka siunattiin.” Alaviitteessä kerrotaan Tammelassa koulukeittolaitoksen alkaneen mahdollisuuksien mukaan 1.10.1938.

Todellakin teoksessa *Kotitaloutta nuorille* (Helmi Lummaa, Kerttu Olsonen ja Kerttu Sihvonen; Otava, Helsinki 1951) sivulla 60 luvussa Käyttäytyminen ruokapöydässä on ohjeena ”Asetu tuolisi taakse ja siunaa ruokasi!”. Sama ohje oli edelleen teoksessa *Kotitaloutta nuorille. Kansalaiskoulun kotitalouden oppikirja*, kuudes painos (Helmi Lummaa ja Aune Saloheimo; Otava, Keuruu 1962).

Totean, että en ole kuitenkaan työelämässä koskaan nähnyt kenenkään asettuvan tuolinsa taakse seisomaan tuossa tarkoituksessa.

Samoin Matti Koskenniemi mainitsee ruokarukoukset teoksessaan *Kansakoulun opetusoppi* (toinen, täydennetty painos, Otava, Helsinki 1946 — ensimmäinen painos 1944 oli ilmeisesti tältä osin samanlainen) 36. luvussa Koulujuhlat: ”Määräaikaisiin, säännöllisesti toistuviin juhliin luetaan aamuhartaudet, ruokarukoukset ja päätöshartaudet, viikon alun ja lopun juhlahetket sekä säännöllisiin juhlapäiviin liittyvät tilaisuudet. Suomessa on perinnäistapana aloittaa päivän työ samoin kuin ateria lyhyellä rukouksella, johon voidaan liittää virrensäkeistö.”

Mutta ruokarukoilu ei ole enää suomalainen perinnäistapa, jos se vapaaehtoisesti harjoitettuna on sitä koskaan ollutkaan. Sana julkaisi 5.11.2009 ainakin verkkoversiossaan www.sana.fi puheenvuoron ”Ruokarukousperinne rapautuu”, jossa todetaan, että viimeisimmän tiedon mukaan noin yhdelle viidestä suomalaisesta on opetettu ko-

tona ruokarukous, ja tehdään päätelmä, että lapsista, nuorista ja nuorista aikuisista todennäköisesti huomattavasti vähemmän kuin noin 20 prosenttia on oppinut kotoaan ruokarukouksen.

Vapaa-ajattelijain Liitto ry:n lausunto vuonna 2013 OKM:n *Demokratia ja ihmisoikeudet — tavoitteet ja sisällöt opettajankoulutuksessa* -selvitysryhmälle (dnro 38/040/2013) kertoo, että Rauman normaalikoulussa (jossa on peruskoulun luokat 1–9) harjoitetaan monilla luokilla opettajajohtoista ruokarukoilua, ja kyseessä on Turun yliopiston Rauman opettajankoulutusyksikössä opettajiksi opiskelevien harjoittelukoulu. Koskenniemen kirjankin perusteella aiemmin opettajaseminaarit ilmeisesti välittivät ruokarukoilutuksen perinnettä, mutta onko se todella asiallista edelleen?

Olisiko yhteiskunta täysin voimaton sellaista opettajaa vastaan, joka yrittäisi elvyttää päivittäiset iltarukoukset eli päätöshartaudet osaksi koulun toimintaa, jos luokan oppilaiden huoltajista jotkut mukautuisivat siihen ja rehtori hyväksyisi asian?

i2) Ruokarukoukset vuoden 2003 uskonnonvapauslainsäädännön uudistuksessa. Eduskunnan perustuslakivaliokunnan mietintö (PeVM 10/2002 vp) tiivistä hallituksen esitykseen (HE 170/2002 vp) sisältyneen perusopetuslain 13 a §:n (ja lukiolain 9 a §:n) perusteluista seuraavaa: ”Säännösten soveltamisala on tarkoitettu kattamaan koulun toiminnan kaikki uskonnolliset tilaisuudet, kuten uskonnolliset päivänavaukset, jumalanpalvelukset sekä muut uskonnon harjoittamiseksi katsottavat tilaisuudet ja toimitukset, joita saatetaan järjestää niin koulun yhteisessä toiminnassa kuin eri oppiaineiden yhteydessä.” Mutta sana ”toimitukset” ei voisi viitata ruokarukouksiin eli tehdä niitä sallituiksi, sillä muutoin kyseessä olisi uskonnollinen tilaisuus, johon osallistumattomalle oppilaalle pykälä vaatisi järjestettäväksi sen sijasta muuta toimintaa, eikähän ruokarukouksiin osallistumattomalle oppilaalle ollut kuitenkaan koskaan järjestetty tuollaista muuta toimintaa eikä toisaalta pykälän perusteluiden mukaan säännöksen tarkoituksena ollut muuttaa koulujen käytäntöjä eli korjata tämä muun toiminnan puuttuminen. Toisaalta on selvää, että jos koulu tai opettaja omavaltaisesti toimittaa ruokarukoilutuksen, sitä koskee vähintäänkin yhtä ankarat vaatimukset tiedottamisesta, oppilaan osallistumattomuusosoikeudesta ja oppilaiden yhdenvertaista kohtelua kunnioittavasta muusta toiminnasta kuin uskonnollista tilaisuutta.

Pykälän perustelut hallituksen esityksessä sanovat uskonnon harjoittamiseen osallistumattomille oppilaille järjestettävästä toiminnasta, että oppilaiden yhdenvertaisen kohtelun kannalta toiminnan tulee olla, uskonnollista sisältöä lukuun ottamatta, luonteeltaan ja tavoitteeltaan mahdollisimman samankaltaista kuin siinä tilaisuudessa, jonka tilalla muuta toimintaa järjestetään. Ruokarukouksiin soveltaen tämä voisi tarkoittaa vaikka ei-uskonnollista laulua tai lorua. Sellaista ei opettajan olisi kuitenkaan mahdollista järjestää, sillä hän ei voi olla kahdessa eri huonetilassa yhtä aikaa. Mutta ruokarukoilutuksella ei oikeasti olekaan kuin uskonnollisen mielenmuokkaamisen tarkoitus, sillä muutoinhan opettaja voisi vaihtaa sen uskonnottomaksi tilaisuudeksi. Sillä ei siis ole mitään funktiota siihen osallistumattomalle oppilaalle, jolloin ei ole edes tarpeen saada aikaan mitään vastaavaa. Nyt riittää katsoa, mitä

tapahtuisi, jos ruokarukoilutuksesta luovuttaisiin: oppilaat lähtisivät syömään. Näin pitääkin menetellä sellaisen oppilaan suhteen, joka ei osallistu ruokarukoiluun. Siis käytännössä muu toiminta voisi olla vain oppilaan päästäminen ruokailemaan ennen rukoilutusta (olettaen tilanne, että ruokarukoilu tapahtuu luokkatilassa ennen ruokailua erillisessä ruokasalissa). Esimerkiksi oppilaan turha odotuttaminen käytävällä luokan oven edessä olisi hänen aiheetonta nöyryyttämistään. Tärkeintä on oppilaiden yhdenvertainen kohtelu ja tällöin siis oppilaalle joko ruokarukoiluun osallistuminen tai siihen osallistumatta ruokailemaan lähteminen.

Asiaa ei muuta se, että perustuslakivaliokunta poisti perusopetuslain 13 a §:n (ja lukiolain 9 a §:n), sillä valiokunta ei sinänsä poistanut eikä muuttanut mitään 13 a §:n sisällöstä, vaan sisältöhän nimenomaan sivistysvaliokunnan muotoilun mukaisena näkyy Opetushallituksen tiedotteessa/muistiossa vuodelta 2006 (ei vielä vuoden 2003 versiossa).

Ruokarukousten puolestapuhujien olisi tullut viimeistään sivistys- ja perustuslakivaliokunnille kertoa huolestumisensa, kuinka ruokarukoilutus voidaan käytännössä järjestää, kun rukoukseen huoltajan ilmoituksesta osallistumattomalle oppilaalle pitäisi järjestää muuta toimintaa.

Ainoa maininta ruokarukouksista uskonnonvapauskomitean, hallituksen ja eduskunnan asiakirjoissa oli sivistysvaliokunnassa kuullun Ulvilan Harjunpään koulun luokanopettaja Kimmo Vepsän lausunnossa otsikon ”Onko meillä ongelma koulussa?” alla: ”Perusopetuksen yhtenä tärkeänä tavoitteena on suomalaisen kulttuuriperimän, arvojen ja tapojen välittäminen lapsille. Nykyisenlaista opetuksen järjestämistä, jossa päivänavaukset, ruokarukoukset, perinteiset juhlat jne. ovat tärkeä osa kasvatus- ja opetustyötämme, ei ole oppilaiden ja vanhempien taholta vaadittu yleiseen valtakunnalliseen arvokeskusteluun. ... Ennen lain hyväksymistä olisi syytä selvittää nykytila uskonnonopetuksen ja opetuksessa olevien uskonnollisten elementtien suhteen.” Kuitenkaan valiokunnan lausunnossa (SiVL 14/2002 vp) Vepsä ei saanut myönteistä vastausta ruokarukousten säilyttämisen suhteen. Kyseessä ei enää edes ollut suomalainen kulttuuriperimä.

Hallituksen esityksen ja eduskunnan valiokuntien puheet siitä, että tarkoitus ei ollut muuttaa koulun käytänteitä uskonnollisten tilaisuuksien suhteen, voi ymmärtää vain siten, että niissä ei enää ajateltu ruokarukouksia muuta kuin jo taakse jääneenä ilmiönä käyvän koulutoiminnan kannalta.

ii) Aiempia kanteluita ruokarukouksia vastaan. Tarkastelen viittä vuosina 2009–2011 lääninhallituksille/aluehallintovirastoille tehtyä kantelua.

ii1) Vapaa-ajattelijain liitto ry / puheenjohtaja Jussi K. Niemelä kanteli 25.5.2009 Länsi-Suomen lääninhallitukselle päivittäisen ruokarukoilun sisällyttämisestä esiopetukseen Länsi-Suomen läänin kunnissa, erityisesti Tanelinrannan päiväkodissa Nurmossa Seinäjoella. Kantelun mukaan asiasta ei heidän tietääkseen ollut tehty virallisia kanteluita.

Liiton 2.10.2009 julkaiseman otsikolla ”Ruokarukous ei kuulu esiopetukseen” va-

rustetun lehdistötiedotteen mukaan mainitun päiväkodin lasten ääneen rukoiluttamista selvitettäessä opetusministeriön edustaja oli todennut, että johdettu ruokarukous ei kuulu esiopetuksen opetussuunnitelman mukaiseen uskontokasvatukseen. Havaitseen, että mitään ministeriön kirjallista lausuntoa ei kuitenkaan kanteluasiassa ollut käytettävissä.

Lounais-Suomen aluehallintovirasto ratkaisi asian 2.3.2010 rajoittuen kantelussa yksilöityyn Seinäjoen kaupungin esiopetukseen (LSAVI-2010-472/Op-13).

Ratkaisussa katsotaan ruokarukouksen olevan esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaista uskontokasvatukseen liittyvää oman uskonnon opetusta ja ruokarukoukseen osallistumisen antavan oppilaalle perusteissa mainitulla tavalla mahdollisuuden kohdata uskontoon liittyviä asioita. Aluehallintoviraston mukaan ruokarukousta on pidettävä uskonnonharjoittamisena (vaikka Seinäjoen kaupunki väitti, että rukousta ei lueta uskonnon harjoittamisen tarkoituksessa), eikä sitä voida pitää vain suomalaisen kulttuuriperintöön liittyvänä asiana. Aluehallintovirasto katsoi selvityksi, että lasten vanhemmilta tiedustellaan asiaa esikseen lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimisen yhteydessä, jolloin vanhemmilla on mahdollisuus päättää, osallistuuko lapsi ruokarukoukseen vai järjestetäänkö hänelle siksi ajaksi sosiaalista huomiota herättämättä muuta toimintaa.

Huomautan, että perusteissa ei puhuta oman uskonnon opetuksesta ja että mahdollisuuteen kohdata uskontoon liittyviä asioita riittäisi yksi ruokarukoilutuskerta, joka sekään ei olisi välttämätön.

On syytä katsoa kantelun lähtökohtaa, mainitun päiväkodin toimintaa, josta *Ilkka* kertoi 24.8.2008 kantelussa viitatussa artikkelissaan ”Ruokarukouksesta tuli Nurmossa periaatekysymys” (Nurmo liittyi Seinäjokeen 1.1.2009). Artikkelin mukaan päiväkotiiin tutustumaan tulleet, artikkelissa nimeltä mainitsemattomat vanhemmat ehdottivat ruokarukouksen poistamista koko Tanelinrannan päiväkodista tai ainakin heidän 6-vuotiaan lapsensa omasta esiopetusryhmästä. Tuolloin vanhemmille oli kerrottu, että tällaisessa tapauksessa lapsi voi yhdessä aikuisen kanssa poistua rukouksen ajaksi samasta tilasta. Kuitenkin lapsen isän mielestä ei voi ajatella, että hänen lapsensa ohjattaisiin pois siksi aikaa, kun muut rukoilevat. Hänen mukaansa he olivat ehdottaneet rukouksen korvaamista hetken rauhoittumisella tai lorun lukemisella. Artikkelin kertoi, että vanhempien opetusministeriöstä saaman tulkinnan mukaan ruokarukous on tulkittavissa uskonnon harjoittamiseksi, joka ei kuulu päiväkotiiin, ja että asiasta oli päiväkotiiin kirjelmöinyt myös Vapaa-ajattelijain liitto.

Lapsen erottaminen ryhmästä voikin olla lapselle vaikeata aivan muista syistä kuin mahdollisen sosiaalisen huomion herättämisen tähden. Kantelun mukaan ryhmästä erottaminen uskonnon harjoittamisen ajaksi ei mitenkään ole kasvatuksellisesti perusteltua; vastoin esiopetuksen opetussuunnitelman perusteita se ei tue lapsen suotuista kehitystä, vahvista tervettä itsetuntoa eikä mahdollista turvallista oppimisympäristöä. Toisaalta mielestäni juuri lapsen poissa pitäminen uskonnon harjoittamisesta päinvastoin vahvistaa kaikkia näitä seikkoja. Aikuisen seura muussa tilassa pitäisi mielestäni riittää. Muuta toimintaakin voisi aikuinen lapselle järjestää,

vaikka lukea pätjän kerrallaan jotain kirjaa. Mutta vielä parempi ja ainoa kaikin puolin oikea ratkaisu olisi ruokarukoilutuksen lopettaminen ja ryhmän yhtenä pitäminen; juuri sitäkin kantelukin tarkoitti.

Samassa *Ilkan* jutussa 24.8.2008 haastateltu Tanelinrannan päiväkodin ja Nurmmon päivähoiton johtaja Juhani Rytönen vastasi väitteeseen ruokarukoilusta uskonnon harjoittamisena, että altaasti tulkittuna niin voi ajatella mutta että sen voi aivan yhtä hyvin nähdä osana tapakasvatusta.

Kuitenkaan ruokarukoilu ei ole tapa, jota yleisesti harjoitettaisiin. Se voi kyllä olla tapa yksittäisissä perheissä tai vaikka seurakunnan työntekijäin kokoontuessa keskenään. Mutta entäpä, jos oppilas sitten aloittaa peruskoulun luokassa, jonka opettaja ei ruokarukoilua johda; ovatko opettaja ja oppilaat silloin muka huonotapaisia? Päinvastoin, monet muistelevat koulun ruokarukoilua väärytenä heitä itseään kohtaan. Tapakasvatuspuhe mitätöi huolen sellaisesta.

Ilkan uutisessa ”Aluehallintovirasto: Ei estettä päiväkotien ruokarukouksille” 11.3.2010 Seinäjoen kaupungin päivähoiton päällikkö kertoi, että jos lapsi ei osallistu ruokarukouksiin, henkilökunta järjestää hänelle siksi aikaa muuta toimintaa. Se ei hänen mukaansa ole ongelma. Ruokailu voidaan vaikka porrastaa. Lapsen ruokarukoukseen osallistumattomuus ei korostu millään tavalla. Mutta tarkoittikohan hän ruokailun porrastamisella, että siten varmistettaisiin jonkun henkilökuntaan kuuluvan joutaminen asiaa hoitamaan? Ja minkälaista muuta toimintaa? Jaa, tarkoittikohan hän, että lapsi päästettäisiinkin aloittamaan ateriointi ennen muuta ryhmää? Sepäs olisikin oikea ratkaisu!

On lisäksi huomattava seuraava seikka. Siitä, että huoltaja joutuisi mielestään sallimaan lapsensa olevan läsnä muiden rukouksissa vaikka on kieltänyt hänen osallistumisensa ruokarukoukseen, voisi olla se ikävä seuraus, että lapsi kiellosta huolimatta ristisi kätensä ja yhtyisi rukoukseen, mikä paljastuisi ehkä kotona lapsen käyttäytymisestä. Esiopetusryhmässä lapsen rukoilua ei kaiketi kuitenkaan estettäisi. Syynä ongelmaan, itse asiassa ihmisoikeusloukkaukseen, olisi siis se, että opettaja pitäisi mielestäni itsekästä omaa ruokarukoilutustarvettaan tärkeämpänä kuin sekä toisaalta ryhmänsä arvokasta yhtenäisyyttä että toisaalta oppilaan ryhmästä eroon joutumisen mahdollista kipeyttä.

Katsotaanpa tuon suuntaista esimerkkiä. *Iltalehden* verkkosivujen artikkeli ”Pitääkö päiväkodissa rukoilla?” (16.12.2009) kertoi viisivuotiaasta pojasta, jota oli päiväkodissa pojan äidille kertomatta ruokarukoilutettu ja joka sitten äidin hämmennykseksi rukoili kotonakin ja kertoi rukoilemisen kuuluvan joka perheeseen. Äiti sai vain vaivoin pojan oikaistua. Mutta poika ei siis ollut vielä edes esikoulussa.

ii2) Vapaa-ajattelijain liitto ry / puheenjohtaja Jussi K. Niemelä kanteli 18.11.2009 Länsi-Suomen lääninhallitukselle päivittäisen ruokarukoilun sisällyttämisestä perusopetukseen Länsi-Suomen läänin kunnissa, erityisesti Kristiinankaupungin Kantakaupungin koulussa, josta liitolle oli sähköpostipalautteessa kerrottu. Liiton samanpäiväisen otsikolla ”Ruokarukous ei kuulu peruskouluun” varustetun lehdistötiedotteen mukaan tuossa koulussa ruokailun alussa luettiin ruokarukous ja ruokailun

loputtua lyhyt kiitosrukous, kaikki yhdessä opettajan johdolla; rukoiluttamista tapahtui lähes kaikilla kyseisen ala-asteen koulun luokilla.

Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintovirasto ratkaisi asian 21.4.2010 rajoittuen kantelussa yksilöityyn kouluun (LSSAVI-2010-00667/Op-13).

Ratkaisussa tapauksen oikeudelliseen arviointiin oli lainattu kappale **esiopetuksen** opetussuunnitelman perusteista ("uskontokasvatuksen tavoitteena on mahdollisuus kohdata uskontoon liittyviä asioita"), vaikka kantelu koski siis **perusopetusta**. Tämä on ilmeisesti selitettävissä sillä, että ratkaisussa oli käytetty apuna kohdassa ii1) tarkastellun kantelun ratkaisua, sillä molemmat ratkaisut puhuivat myös eduskunnan "sivistyslakivaliokunnasta". Aluehallintoviraston johtopäätöksissä siten lukeekin: "Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintovirasto katsoo, että ruokarukous on opetussuunnitelman mukaista uskontokasvatukseen liittyvää oman uskonnon opetusta. Aluehallintoviraston käsityksen mukaan ruokarukoukseen osallistuminen antaa oppilaalle opetussuunnitelman perusteissa mainitulla tavalla mahdollisuuden kohdata uskontoon liittyviä asioita." Tämä teksti on saatu tuon toisen ratkaisun tekstistä muuttamalla aluehallintoviraston nimi ja pudottamalla ilmaisusta "esiopetussuunnitelman perusteissa" pois sana "esi(-)" huomaamatta, että tämän sanan tilalle ei kuitenkaan olisi voitu asettaa sanaa "perusopetuksen". Ratkaisun olivat allekirjoittaneet lakimies Päivi Eskola ja sivistystoimentarkastaja Pentti Nikkinen.

Ratkaisun mukaan ruokarukous on uskonnonharjoittamista, mikä ei kuitenkaan estä sitä, että ruokarukousta osana oman uskonnon opetusta voidaan sisällyttää perusopetuksen päiväohjelmaan. Ratkaisun mukaan ruokarukous on osa uskontokasvatusta.

Huomautan, että ruokarukousta ei varmastikaan voi sisällyttää perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaiseen oman uskonnon opetukseen, joka ei myöskään ole "uskontokasvatusta".

Ratkaisussa sanotaan Kristiinankaupungin Kantakaupungin koulun selvityksessä todetun, että ennen ruokailua tapahtuvaan "hiljentymishetkeen" ei liity mitään pakottamista, vaan se on kaikille vapaaehtoista. Selvityksen mukaan oppilaiden vanhemmat ovat tästä tietoisia ja lapsen ilmoittautuessa oppilaaksi huoltajilta kysytään uskonnollista suuntautumista, joten oppilas ei joudu osallistumaan omantuntonsa vastaiseen toimintaan. Sama koskee koulun juhlia.

Huomautan, että pelkkä tieto oppilaan uskonnollisesta suuntautumisesta, jos sillä tarkoitetaan esimerkiksi ev.-lut. kirkon jäsenyyttä, ei voi korvata oppilaan huoltajien nimenomaista lupaa oppilaan osallistumiselle ruokarukouksiin. Selviääkö myöskään huoltajille, mitä puhe hiljentymisestä tarkoittaa?

On syytä tarkastella myös suoraan Kantakaupungin koulun opettajien 3.2.2010 antamaa sel(v)itystä, joka oli otettu kokonaisuudessaan ratkaisuun. Siinä ei käytetty sanaa ruokarukous, vaan puhuttiin sen sijaan hiljentymisestä ja rauhoittumisesta oman opettajan johdolla ennen ruokasaliin siirtymistä ja tämän mieltämistä 'siirtymäriittinä'. Kukaan, olipa hän uskonnoton tai mitä tahansa uskontoa tunnustava, ei ole velvoitettu osallistumaan hiljentymisen hetkeen. Oppilasta ei jätetä yksin eikä

yhteisön ulkopuolelle, vaan tilanteen mukaan järjestetään korvaavaa toimintaa.

Selvityksessä ei kuitenkaan kerrota mahdollisuudesta, että oppilas saisi siirtyä (tarvittaessa aikuisen seurassa) luokasta ruokasaliin ennen ruokarukousta ja vaikka aloittaa ateriointi saman tien. Saisiko oppilas myös itse päättää tästä? Toisaalta, eikö tällöin oppilasta jätettäisi yhteisön ulkopuolelle?

Opettajakunnan selvityksessä kerrotaan edelleen, että opettaja on voinut vapaasti valita oman luokkansa tavan siirtyä oppitunnilta ruokailuun: Käytössä ovat ruokarunot, hiljentyminen, jonoleikit ja käsienpesu; toiminta on yhteisöllistä, leikinomaista ja huumorintäyteistä.

Mutta hiljentyminen ei siis tarkoita hiljaisuutta, vaan ainakin opettajan ääneen lukemaa rukousta. Ruokarukouksessa ei myöskään ole mitään leikinomaista eikä huumorintäyteistä (ellei pysähdy ajattelemaan, että siinä — ainakin sen kantelussa esitetyssä nelisanaaisessa muodossa — jo ammuin kuollutta ihmistä pyydetään vielä tekemään ruoalle jotain hämäräksi jäävää, jolloin päätelmänä olisi jättää ruokarukoukset siitä eteenpäin sikseen). Ruokarukous ei ole yhteisöllistäkään sen jakaessa luokan.

Opettajakunta piti uskonnon ymmärtämistä paitsi seurauksena uskonnollisesta valinnasta myös yhteisön perinteen osana.

Mutta perustuslakivaliokunnan mietintö PeVM 10/2002 vp on nimenomaan tukematta ajatusta yhteisön perinteestä ohi yksilön uskonnonvapauden.

Tämäkään kantelu ei, kuten ei edellinenkään, antanut ”lääninhallitukselle” aihetta enempiin toimenpiteisiin.

Kantelun kohteena olleen koulun toimintaa tuntenut kristiinankaupunkilainen Nora Luoto sanoi perustellen artikkelissaan ”Raamattuvyöhyketerapiaa, 1. istunto” (*Vapaa Ajattelija* 4/2010, 13–14) aluehallintoviraston suhtautuneen asiaan sinisilmäisesti ja välinpitämättömästi luottaessaan koulujen ”oikein toimimiseen”: kuten ylläkin nähtiin, koulun henkilökunnan selvityksellä ei ollut mitään tekemistä todellisuuden kanssa.

ii3) Professori emeritus Raoul J. Granqvist kanteli sähköpostiviesteissään 23.11.2009 ja 24.11.2009 Länsi-Suomen lääninhallitukselle ruokarukouksista Kokkolan, Kruunupyyn ja Pietarsaaren perusopetuksessa. Ruokarukouksista pohjoisen ruotsinkielisen Pohjanmaan kouluissa oli kertonut *Österbottens Tidning* 22.11.2009 Kristiinankaupungin tilanteeseen viitanneessa artikkelissaan ”Bordsbönen en djupt rotad tradition”. Granqvistin mukaan kunnat rikkoivat sääntöjä, joiden mukaan julkisen vallan koulujen opetuksen on oltava tunnustuksetonta ja neutraalia, eikä hänen mukaansa kristillisiä arvoja tai perinteitä saisi käyttää legitimoimaan selvästi kristillisiä rituaaleja. Granqvist totesi artikkelin valokuvassa oppilaiden kokkolalaisessa Chydeniuksen koulussa olevan kädet ristissä matkalla ruokasaliin (nimittäin seisomassa). Hän lainasi kyseisten kuntien (ruotsinkielisen) koulutoimen johtajien haastatteluja, kuinka niistä missään ei ole kunnan tasolla asiasta ohjeistusta (eikä tarkkaa tietoaakaan eri koulujen tilanteista) ja kuinka he eivät pitäneet keskusohjeistusta edes tarpeellisena.

Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintoviraston ruotsinkielinen opetustoimen palvelusyksikkö ratkaisi asian 24.8.2010 sulkien kuntien lukiokoulutuksen toiminnan selvittelyn tarpeettomana pois (LSSAVI-2010-68x/Op-13, x=6,7,8).

Kokkolan kaupungin lausunnon ja sen täydennyksen mukaan koulutulokkaiden ilmoittautumistilaisuudessa tai koulun alkaessa kerrotaan, onko koulussa ruokarukous vai ei, ja erityinen huomio osoitetaan ev.-lut. kirkkoon kuulumattomille huoltajille.

Vastineessaan Granqvist ihmetteli, vasta silloinko kerrotaan ja eivätkö kaikki ole tiedotuksen tarpeessa.

Lisään, että tuossa lehtiartikkelissa niin Chydeniuksen koulun kuin samoin kokkolalaisen Öjan koulun (jossa tuolloin ei sattunut olemaan ev.-lut. kirkkoon kuulumattomia oppilaita) rehtorit kertoivat, että ruokarukoukseen osallistuminen on vapaaehtoista; käsien ristimiseen ja rukouksen lausumiseen ei pakoteta (entä seisomaan nousemiseen tai ylipäättään samassa tilassa olemiseen?). Kaupungin lausunnossa ei kuitenkaan viitattu tällaiseen oppilaan omaan vapauteen, jos siitä sitten todella oli kyse.

Huomautan tästä rehtoreiden kertomasta, että jos oppilas, jonka osallistumisen ruokarukoukseen on huoltaja kieltänyt, jää luokkaan ruokarukouksen ajaksi, jolloin häntä ei siis pakoteta rukouksen lausumiseen, niin kaiketi häntä ei myöskään estetä huoltajan kiellosta huolimatta rukousta lausumasta. Huoltajan kiello voikin oikeasti toteutua vain silloin, kun kiello tarkoittaa kielloa olla läsnä ruokarukouksutilanteessa.

Kruunupyyn kunnan lausunnon ja sen täydennyksen mukaan perusopetuksen arvopohjaa koskevassa kunnan opetussuunnitelman luvussa sanotaan, että oppilaita opetetaan ottamaan huomioon yksilöiden väliset erot sekä suvaitsevaisuuden ja ymmärryksen toisia kulttuureita kohtaan ja että koulutyössä otetaan huomioon kansankirkkoihimme ankkuroituvat arvot ja traditiot. Joissain kouluissa on ruokarukous, toisissa taas ei. Yhtään vanhempien valitusta ei ollut tullut rehtoreiden tietoon. Jos huoltajilla oli ollut toinen näkemys heidän lastensa osallistumisesta toimintaan, heidän kanssansa oli päästy yhteisymmärrykseen menettelytavoista.

Huomautan, että opettaja-johtoisten ruokarukousten käytäntö on hyvin ymmärtämätön niitä oppilaita kohtaan, jotka eivät rukouksiin osallistu, ja varsinkin niitä oppilaita kohtaan, jotka eivät haluaisi — ainakaan jälkikäteiskatsannossa — niihin osallistua; ”kansankirkkojen” huomioonotto ei käytäntöä oikeuta. Kunta ei selitä, millaisista menettelytavoista huoltajien kanssa on päästy yhteisymmärrykseen. Toetaan, että lausunnon perusteella vanhemmat eivät siis ole valittaneet myöskään siitä, jos luokassa ei ole harjoitettu ruokarukouksia — niitä ei siis ole kaivattu.

Pietarsaaren kaupungin lausunnon mukaan ruokarukouksia ei ole ruotsinkielisessä yläkoulussa, lukiossa eikä yhdessä alakouluista. Toisissa alakouluissa on tavallisinta ”rauhoittua”, ja useimmissa luetaan tai lauletaan loru vailla uskonnollista sisältöä. Muutamissa luokissa luetaan ruokarukous, ja osallistuminen on vapaaehtoista.

Lausunto ei selvitä, mitä osallistumisen vapaaehtoisuus tarkoittaa (saako oppilas itse päättää olla osallistumatta?) ja mikä on käytäntö niiden oppilaiden osalta, jotka eivät ruokarukouksiin osallistu.

Vastineessaan Granqvist huomautti, että ruokarukoukset eivät ole Opetushallituksen tiedotteessa mainittuja perinteisiä juhlia eivätkä uskonnollisia tilaisuuksia, vaan päivittäistä uskonnonharjoittamista. Vaikka koulutoimenjohtaja kertoi, että valituksia ei ollut ollut, niin sillä ei Granqvistin mielestä ollut merkitystä, vaan ohjeiden noudattamisella.

Aluehallintovirasto piti kuitenkin ruokarukouksia uskonnollisiin päivänavauksiin rinnastettavina, joita niitäkin järjestetään toistuvasti ja vain vähän huomiota herättävästi.

Lainaan saman vielä aluehallintoviraston suomenkielisestä tiedotteesta ”Ruokarukoukset koulussa sallitaan” (30.8.2010): ”Vaikka ruokarukouksia ei ohjeissa nimenomaisesti mainita, ovat ruokarukoukset aluehallintoviraston tulkinnan mukaan rinnastettavissa uskonnollisiin päivänavauksiin, koska molemmissa on kyse toistuvasta ja varsin arkipäiväisestä toiminnasta.”

Huomautan, että aluehallintovirasto siis puolustaa kehämäisesti oikeutta ruokarukousten järjestämiseen sillä, että niitä ylipäätään järjestetään.

Aluehallintoviraston mukaan ruokarukousten pitäisi voida ajatella olevan osa uskonnonopetusta, mutta vain siinä määrin, kuin ne ovat johdantoa uskonnonharjoittamiseen. Päivittäisenä käytäntönä niistä tulee rituaali, joka ei ole pedagogisesti välttämätön osa uskonnonopetusta, vaan niiden täytyy ajatella olevan uskonnonharjoittamista. Vaikka opetussuunnitelman perusteissa oppiaineiden opetuksen edellytetään olevan poliittisesti sitoutumatonta ja uskonnollisesti tunnustuksetonta, opetuksen järjestäjä voi opetussuunnitelmassaan määritellä arvopohjansa ja toimintakulttuurinsa toisin. Ratkaisussaan aluehallintovirasto näkee, että ruokarukoukset ovat osa koulun toimintakulttuuria ja että ne siksi täytyy mainita koulun opetussuunnitelmassa.

Ruokarukousten lukemisen laillisuus pitää aluehallintoviraston mukaan arvioida sen perusteella, miten koulu estää oppilasta joutumasta vastoin tahtoaan pakotetuksi uskonnonharjoittamiseen.

Ratkaisun mukaan erityisesti alemmilla vuosikursseilla osallistumattomuus voi olla sosiaalisesti leimaavaa, ja siksi järjestelyiden täytyy olla joustavia, jotta oppilaiden sosiaalisia suhteita ei vahingoiteta. Aluehallintovirasto katsoo siksi, että on hyvä käytäntö keskustella järjestelyistä tapaus tapaukselta pikemminkin kuin kategorisesti valita yksi ratkaisu, koska huoltajilla voi olla eri näkemyksiä siitä, mikä on parasta heidän lapselleen.

Aluehallintovirasto ei näe aihetta lisätoimenpiteisiin puoleltaan.

Huomautan, että tapauskohtaisiin järjestelyihin kehottaminen saattaa johtaa huoltajien taivutteluun luopua parhaista ratkaisuista.

Pohjalainen uutisoi 1.9.2010 otsikolla ”Kouluissa saa yhä rukoilla” aluehallintoviraston ratkaisusta. Pietarsaarelaisen Länsinummen koulun rehtori Keijo Paananen kertoi haastattelussaan, että jos opettaja on 40 vuotta pitänyt ruokarukouksen luokassa, hän saa jatkaa sitä, mutta että oppilaita ei pakoteta osallistumaan, vaan vanhemmilta on pyydetty lupalappu ruokarukoukseen. Totean, että oppilas ei siis

voi itse päättää olla osallistumatta ruokarukoukseen. Joka tapauksessa, Paanasen mukaan, **jollei oppilas halua olla läsnä ruokarukouksessa, hän pääsee avustajan kanssa syömään ennen ruokarukousta.** Mutta täytyy olla joko rehtorin tai toimittajan erehdys, kun rehtori heti perään sanoo, että ruokarukouskin on muuttunut, sillä se ei ole enää kristillistä vaan loru taikka runo. Eihän se silloin enää olisi rukous, josta kenenkään olisi syytä tai oikeus kieltäytyä. Valokuvassa ruokaillaan pitkien pöytien ääressä eli siis aivan ilmeisesti ruokalassa eikä luokassa. Kuvateks-
tin mukaan Länsinummen koululla ruokarukous järjestetään luokahuoneessa ennen ruokailua.

ii4) Puheenjohtaja Jouni Luukkainen / Pääkaupunkiseudun ateistit ry kanteli 3.11. 2009 Lapin lääninhallitukselle Rovaniemen kaupungin Sinetän koulun ruokarukouksista. Kyseessä oli siis oma kanteluni. (Sinetän peruskoulu on nyky-
nimestään Ounasjoen koulu, ja siitä vain alakoulu toimii Sinetässä kun taas yläkoulu Saarenkylässä.) Vapaa-ajattelijain liitto ry:n 2.10.2009 kanteluasiastaan il) julkaiseman lehdistötiedotteen johdosta *Lapin Kansa* oli kirjoittanut levikkialueeltaan 8.10.2009 artikkelin ”Lapin kouluissa saa rukoilla”. Lainasin kantelussani artikkelia: ”Esimerkiksi Sinetän koulussa Rovaniemellä alakouluikäiset aloittavat ruokatunnin yhteisellä rukouksella. Jos luokkaan sattuu oppilas, joka ei ole evankelisluterilainen, hän hiljentyy muiden mukana omalla paikallaan. Käsiä ei tarvitse ristiä. – Ruokarukouksen yksi tarkoitus on rauhoittaa oppilaat ennen ruokailun alkua, vararehtori Harri Törmänen sanoo.”

Kantelussani toivoin lääninhallituksen ensi sijassa huomauttavan Sinetän koulua, että ruokarukoukset eivät kuulu opetussuunnitelman mukaiseen uskontokasvatukseen ja että siksi niistä on koulun luovuttava oppilaiden uskonnonvapauden tähden.

Toissijainen toivomukseni oli, että lääninhallitus huomauttaisi Sinetän koulua, että oppilaiden huoltajille on kerrottava, että ruokarukoukset eivät kuulu opetussuunnitelman mukaiseen uskontokasvatukseen, että jokaisen oppilaan huoltajalla on oikeus kieltää oppilaan osallistumisen ruokarukouksiin ja että ruokarukouksia ei luokassa järjestetä, jos yhdenkin oppilaan huoltaja kieltää oppilaan osallistumisen ruokarukouksiin tai (yleisemmin) koulun uskonnollisiin tilaisuuksiin. Perusteluksi toivoin lääninhallituksen koululle tällöin esittävän, että huoltajan ilmoituksella koulun uskonnonharjoittamisesta kieltäytyneen oppilaan pitäminen luokkatilassa ruokarukouksen aikana on vastoin perustuslain takaamaa oikeutta olla osallistumatta oman tuntonsa vastaisesti uskonnon harjoittamiseen ja että perustuslain takaama ihmisten yhdenvertaisuus lain edessä vaatii kuitenkin, että ketään ei myöskään toisaalta suljeta pois luokkatilasta ruokailuun valmistauduttaessa (tätä varten on huomattava, että tuolloin vielä kuvittelin väärin, että ruokailu tapahtuisi luokissa). Toivoin lääninhallituksen huomauttavan Sinetän koulua edelleen, että poisjätettäessä ruokarukou-
luttaminen joissakin luokissa se oppilaiden yhdenvertaisuuden ja uskonnonvapauden tähden lakkautetaan koko koulussa.

Viimesijaisesti toivoin lääninhallituksen huomauttavan Sinetän koulua, että jos oppilaan huoltaja on kieltänyt oppilaan osallistumisen ruokarukouksiin tai (yleis-

min) koulun uskonnollisiin tilaisuuksiin, niin oppilas on suljettava pois luokkatilasta ruokarukousten ajaksi. Perusteluksi toivoin lääninhallituksen koululle tällöin esittävän, että huoltajan ilmoituksella koulun uskonnonharjoittamisesta kieltäytyneen oppilaan pitäminen luokkatilassa ruokarukouksen aikana on vastoin perustuslain takaamaa oikeutta olla osallistumatta omantuntonsa vastaisesti uskonnon harjoittamiseen ja myös vastoin Opetushallituksen koulun uskonnollisista tilaisuuksista antamia ohjeita.

Lapin aluehallintovirasto ratkaisi hallintokanteluni 24.2.2010 (LAAVI-2010-00295/Op-13). Ratkaisun luku ”Toimenpiteet” kuuluu seuraavasti: ”Edellä selostettu huomioon ottaen asia ei anna aihetta muihin toimenpiteisiin kuin siihen, että aluehallintovirasto kehottaa Sinetän koulun rehtoria huolehtimaan siitä, että kaikki opettajat kohtelevat ruokarukoushetkiä järjestäessään hienovaraisesti niitä oppilaita, jotka eivät osallistu ruokarukouksiin, jotta nämä oppilaat eivät koe olevansa eri asemassa muihin oppilaisiin verrattuna.”

Sinetän koulun selvityksen liitteenä oli 1.8.2003 alkaen käytetty uskonnon harjoittamista koskeva kyselylomake. Lomake ei maininnut ruokarukouksia, mutta kertoi, että oppilaille, jotka omantunnon syistä vapautetaan uskonnon harjoittamisesta, järjestetään muuta ohjattua toimintaa tai opetusta (esim. eettistä kasvatusta). Selvityksessä taas kerrottiin, että huoltajan ilmoitettua, ettei oppilas omantunnon syistä osallistu koulupäiviin mahdollisesti sisältyvään uskonnon harjoitukseen, huoltajalle oli erikseen kerrottu ruokarukouksista ja häneltä kysytty niihin osallistumisesta. Poikkeuksetta huoltajat olivat suostuneet oppilaan pitämiseen luokassa ruokarukouksen ajan. Selvityksessä ei kerrottu, mikä olisi ollut vaihtoehto, jollainen lomakkeessa kuitenkin luvattiin.

Olin kantelussani kiinnittänyt huomion siihen mielivaltaiseen ratkaisuun, että ruokarukouksia oli ala- mutta ei yläkoulussa. On uutta ja merkillepantavaa uskonnonvapauslain soveltamista siinä, että aluehallintovirasto arvioi tuon ratkaisun olevan johdonmukainen uskonnonvapauslain 3 §:ssä olevan kahdentoista vuoden ikärajan kanssa. Itse toki ajattelin, että yläkoulussa oppilaat eivät käytäntöön enää välttämättä olisi suostuneetkaan ja että siksi sitä ei edes yritetty.

Aluehallintovirasto totesi, että valtakunnallisten opetussuunnitelman perusteiden mukaan koulun opetussuunnitelmaan tulee sisältyä koulun toimintakulttuurin kuvaus, johon kuuluvat kaikki koulun viralliset ja epäviralliset säännöt, toimintaja käyttäytymismallit sekä arvot, perinteet [oikeasti periaatteet] ja kriteerit, joihin koulutyön laatu perustuu. Mutta aluehallintoviraston tiedon mukaan ei kuitenkaan ollut tavallista, että ruokarukouksista olisi otettu erikseen mainintaa koulun opetussuunnitelman toimintakulttuuri-osaan. Tämä johtui aluehallintoviraston käsityksen mukaan siitä, että ruokarukoukset ovat niin vanha tapa, että sitä ei välttämättä edes ollut mielletty koulun toimintakulttuuriasiaksi.

Aluehallintovirasto totesi kuitenkin erityisesti Opetushallituksen vuoden 2006 muistion koulun uskonnollisia tilaisuuksia koskevan luvun perusteella, että ruokarukoukset ovat osa peruskoulun toimintakulttuuria.

Huomautan, että aluehallintovirasto ei silti suoraan vaatinut Sinetän koululta täsmennystä ruokarukousten osalta sen toimintakulttuurin kuvaukseen, vaikka kyseessä oli säädöksiin ja opetussuunnitelman perusteisiin kuulumattomasta uskonnon harjoittamisesta $6 \times 190 = 1140$ kertaa kunkin oppilaan osalta. Koululle täsmentäminen olisi myös antanut tilaisuuden ja veloitteen selvittää ruokarukouksiin osallistumisen ja erityisesti niihin osallistumattomuuden käytännöt sitovasti tavalla, joka olisi voitu tiedottaa huoltajille etukäteen ja josta huoltajat eivät olisi enää joutuneet neuvottelemaan erikseen.

Aluehallintoviraston näkemyksen mukaan ruokarukoukset voidaan rinnastaa uskonnon harjoittamiseen.

Huomautan, että ruokarukoukset tietysti *ovat* uskonnon harjoittamista.

Aluehallintoviraston näkemyksen mukaan ei ole tarkoituksenmukaista järjestää ruokarukouksen ajalle muuta [kuin mitä?] korvaavaa toimintaa sen lyhyen keston (noin 10 sekuntia) tähden. Aluehallintoviraston mukaan **oppilaalla on kuitenkin oikeus poistua luokasta rukouksen ajaksi** (lihavointi minun).

Kantelussani olin siis vaatinut oppilaan luokasta poistamista koulun **velvollisuudeksi**. Lisäksi, saatuani koulun selvityksestä tietää, että kouluruokailu järjestetäänkin ruokasalissa, huomautin vastineessani, että ruokarukoukseen osallistumaton alakoulun oppilas voitaisiinkin päästää syömään ennen ruokarukouksen alkamista. Totesin, että syöminenhan, erityisesti niin, ettei tarvitse kiirehtiä ja että myös jää mahdollisimman vähän tähteitä, on parasta ruoan kunnioittamista. Vastineeni yhteenvedossa sanoin, että oppilaan sulkeminen luokasta ruokarukouksen ajaksi ilman, että hän saisi ryhtyä heti aterioimaan, olisi vastoin yhdenvertaisuutta — tarkoitin, että se olisi rangaistusluonteista.

Nyt jatkan, että nimenomaan kaikkien tai ensin poistuvien pestyä kätensä ruokarukoukseen osallistumattomien oppilaiden järjestäminen syömään muiden jäädessä oven sulkeuduttua ruokarukoilememaan luokkaan olisi juuri oikea ratkaisu. Kyseessä olisi järkevä korvaava toiminta. Ruokarukoukseen osallistumattomat oppilaat luokasta poistuessaan eivät joutuisi osallistumaan ruokarukoukseen edes läsnäolollaan ja kuulemisellaan. Heidän poistumisensa olisi ruokarukoukseen osallistuville oppilaille täysin ymmärrettävää. Luokasta poistuva oppilas kokisi toki olevansa eri asemassa kuin luokkaan jäävät oppilaat, nimittäin paremmassa asemassa: hän välttäisi rukouksen ja hän pääsisi muissa oppilaissa mahdollisesti kateutta, vaan ei suinkaan syrjintää herättäen aloittamaan ensinnä ruokailun. Kyseessä ei olisi kuitenkaan mistään perusteettomasta etuoikeudesta, vaan aivan asiallisesta menettelystä. Huoltajilla ei olisi tarvetta vaatia lasta jäämään luokkaan.

Aluehallintovirasto ei siis kuitenkaan tällaista suositusta osannut tai halunnut antaa. Kyseessä olisi kuitenkin käytäntö, joka olisi syytä kirjata koulun opetussuunnitelman toimintakulttuuriinsa ja josta tiedotettaisiin uskonnon harjoittamista koskevassa kyselylomakkeessa. Silloin ei tarvitsisi eikä enää olisi käypääkään sopia huoltajien kanssa erikseen käytännöstä, jossa oppilas jäisi epäasiallisesti luokkaan.

Myöskään Sinetän koulu ei tarjonnut tuota ratkaisua. Herää kysymys, olisiko

ratkaisu ollut rukoiluttavan opettajan ja rehtorin mielestä ruokarukoilevia oppilaita sortava ja ruokarukoukset epäsuosioon saattava. Sellainen ajattelu ei kuitenkaan olisi ollut oikeutettua. Uskonnon harjoittaminen kun joka tapauksessa vie ihmiseltä aikaa, jonka muut käyttävät toisin, mahdollisesti hyödyllisesti ja hauskaasti.

Sikäli kuin opettaja selittäisi käyttävänsä ruokarukousta uskonnollisen vaikutamisen lisäksi oppilaiden rauhoittamisena, jolloin kaikkien olisi syytä olla läsnä, rukous voitaisiin korvata sekulaarilla lorulla tai laululla. Itse asiassa ruokarukoilutuksen ja oppilaiden rauhoittamisen yhdistäminen toisiinsa saattaa haitata ruokarukousten uskonnonharjoitusluonteen täyttää ymmärtämistä ja saattaa johtaa yritykseen taivutella oppilaalta ruokarukoilutuksen kieltävät huoltajat suostumaan silti oppilaan jättämiseen luokkaan ruokarukouksen ajaksi, kunnes 1140 kerran jälkeen aika hänet armahtaa.

Jatkan vielä aluehallintoviraston näkemyksillä. Sen mukaan ruokarukoustavan uskonnollinen merkitys on nykyään melko vähäinen eikä tapaan ole velvoitetta; toisaalta peruskouluissa on monia muitakin toimintatapoja, joita ei ohjata valtakunnallisesti yhtenäisillä säädöksillä tai ohjeilla ja joissa toimintakulttuuri poikkeaa peruskoulusta toiseen.

Huomautan tästä, että ruokarukouksen oppilaita uskonnollistuttava merkitys on kuitenkin säilynyt ennallaan siellä, missä se on käytäntönä. Se on myös osoitus oppilaille uskonnon asiattomasta vallasta kouluun edelleen. Ruokarukouskäytäntö on toistuvana uskonnon harjoittamisena erityisellä tavalla ongelmallinen — sitä ei pidä verrata muihin koulukohtaisiin toimintatapoihin —, ja koska siitä tosiaan ei ole valtakunnallista ohjausta, se pitäisi lopettaa.

Arvioissaan ja johtopäätöksissään aluehallintovirasto lopuksi kertoi, että asiassa saadun selvityksen mukaan ketään ei ole vastoin huoltajan ilmoitusta pakotettu ruokarukouksiin eikä Sinetän koulun menettelyä voida pitää uskonnonvapautta koskevan perusoikeuden (PL 11 §) vastaisena, ja niillä perusteilla ruokarukouksia ei voida pitää kiellettynä eikä aluehallintovirasto voi kieltää niiden järjestämistä.

Siinä Lapin aluehallintovirasto toki vain yhtyi muiden aluehallintovirastojen kantoihin.

Itse annoin kanteluni toimenpidetoivomuksille myös eräitä muita yleisiä perusteluita kuin yllä selostamiani, mutta tässä kirjoituksessani niitä olen esittänyt jo aiemmin ja niihin myös palaan myöhemmin.

ii5) Puheenjohtaja Kim Sjöström / (Helsingin yliopiston) Vapaa-ajattelija-yhdistys Prometheus ry kanteli sähköpostiviestissään 7.4.2011 Rovaniemen kaupungin Sinetän peruskoulun ruokarukouksista Lapin aluehallintovirastolle. Kyseessä oli siis sama koulu kuin kohdassa ii4) mainittu.

Kantelun mukaan ruokarukoukset ovat uskonnon harjoittamista, jollaiseen perustuslain mukaan lastakaan ei saisi pakottaa — erityisesti, koska uskonnonvapauslaissa mainittu 12 vuoden ikä täyttyy lapsen alakouluaikana, ja Sinetän koulu on sinänsä tunnustanut, että ruokarukoukset ovat osa koulun toimintakulttuuria, mitä kantelija pitää sopimattomana julkisen vallan laitoksen toiminnassa ja mikä aiheuttaa

lasten huoltajille sosiaalista painetta laittaa koulussa olevia lapsiaan rukoiluttamiseen. Kantelun mukaan korkeimman hallinto-oikeuden vuosikirjaratkaisun 2004:99 perusteella oppilaan osallistumiselle ruokarukoukseen tulisi olla oppilaan kaikkien huoltajien — sekä kantelun mukaan myös oppilaan itsensä — allekirjoittama lupa. Yhteisestä tilasta (luokasta tai ruokalasta) olisi rukoilua varten poistuttava niiden, jotka rukoukseen osallistuvat, eivät niiden, jotka eivät osallistu.

Lapin aluehallintovirasto ratkaisi kantelun 4.10.2011 (LAAVI/352/06.06.01/2011). Ratkaisun mukaan Sinetän koulun menettelyä ei voida pitää uskonnonvapautta koskevan perusoikeuden (PL 11 §) vastaisena, joten ruokarukouksia ei voi pitää kiellettynä eikä aluehallintovirasto voi kieltää niiden järjestämistä.

Mutta ratkaisu sisältää kuitenkin oleellista uutta.

Sinetän koulun selvityksessä kerrottiin tuona kuluvana lukuvuonna (2010–2011) oppilaiden kodeissa käytetyn selvityksen liitteen mukainen kodin ja koulun yhteistyötä toteuttava huoltajien lupa eri koulun toimintakulttuuriin liittyviin asioihin.

Otsikoltaan ”Huoltajan luvat koulujulkaisuihin, - tilaisuuksiin ja kuraattorin keskusteluihin” olevan lomakkeen viimeinen kohta ”4. Rastita lupa lapsesi läsnäoloon” sisältää seuraavat kolme ruutua: ”ANNAN LUVAN osallistua ruokarukouksiin”, ”ANNAN LUVAN osallistua tunnustuksellisiin päivänavauksiin” sekä ”EN ANNA lupaa osallistua ___” . Lomakkeen lopussa on päiväyksen ”Rovaniemellä __/__/2010” lisäksi yksi pitkä viiva allekirjoitusta varten ja tämän alla teksti ”Huoltajan allekirjoitus/nimenselvennys” .

Ratkaisussa tätä lomaketta tarkasteltiin perusteellisesti huoltajien yhteistoimintaperiaatteen kannalta, mutta palaan siihen vasta tämän kohdan ii5) lopussa.

Toisin kuin oman kanteluasiani ii4) yhteydessä olleessa lomakkeessa edelliseltä lukuvuodelta 2009–2010 tässä lomakkeessa siis yksilöidään ruokarukoukset. Tämän täytyi olla seurausta omasta kantelustani; en vain sellaisesta seurauksesta tiennyt. Toisaalta tässä uudessa lomakkeessa ei, toisin kuin tuossa aiemmassa lomakkeessa, luvata järjestää muuta ohjattua toimintaa tai opetusta (esim. eettistä kasvatusta) oppilaille, jotka omantunnon syistä vapautetaan uskonnon harjoittamisesta.

On huomattava, että koulun uudessa lomakkeessa koulu lupaa juuri sen saman kuin jota omassa kantelussani vaadin eli ruokarukoukseen osallistumattoman oppilaan poistamisen ruokarukoustilanteesta. Lomakkeessahan kysytään luvasta **lapsen läsnäoloon**; jos huoltaja ei anna lupaa lapsen osallistua ruokarukouksiin, sen pitää tarkoittaa samanaikaista koulun lupautumista, että lapsi ei silloin myöskään ole läsnä ruokarukoustilanteessa — vaan ruokarukous vaikka jätetään tarvittaessa pitämättä. On huomattava, että luokasta poistumiseen ei peruskoulun oppilas tarvitse saattajaa (ajatelkaamme vaikka vessassa käyntiä kesken tunnin), ja mielekkäintä ja asiallisinta on, että oppilas siirtyy saman tien ruokalaan ja aloittaa ruokailun. Silloin ei kenenkään tarvitse tuntea huolestumista siitä, että oppilas joutuu hetkeksi (10 sekunniksi!) eroon luokkatovereistaan. Toisaalta, jos ero olisi täysin kestävä, ruokarukousta ei koulun implisiittisen lupauksen mukaan edes pidettäisi.

Koulun selvityksessä kerrottiin, että oppilaille, joille ruokarukouksiin osallistumi-

nen ei ole henkilökohtaisen vakaumuksen mukaista, opettajat antavat mahdollisuuden olla osallistumatta ruokarukoukseen, ts. oppilasta ei velvoiteta ristimään käsiään tai lukemaan rukousta. Mutta tämä puhe oppilaan pitämisestä läsnä luokassa rukousta kuulemassa on vastoin koulun lupausta, että ellei ruokarukousta sitten kokonaan peruuteta, niin ainakin se järjestetään muuten niin, että oppilas ei ole läsnä.

Noilla oppilailla kai tarkoitetaan oppilaita, joiden osallistumiseen ruokarukouksiin huoltaja ei ole antanut lupaa. Vai kertooko opettaja todella kaikille luokkansa oppilaille erottelua heidän välillään tekemättä, että jos joku ei halua osallistua ruokarukoukseen, hänen ei tarvitse (koska hän päättää itse vakaumuksestaan, vaikkapa vieraudesta tai välinpitämättömyydestä uskontoa kohtaan)? Oppilas tuskin uskaltaisi oma-aloitteisesti ottaa sellaista vapautusta, vaikka ei koskaan muulloin eikä varsinkaan omasta aloitteestaan ruokarukousta lausuisi. Toisaalta opettaja ei selvästikään voisi pakottaa oppilasta osallistumaan eikä varsinkaan rangaista häntä omavaltaisesta osallistumattomuudesta.

Ratkaisussa taas näistä käytännön järjestelyistä sanotaan, että koska ruokarukoukset ovat hyvin lyhyitä (noin 10 sekuntia), ei aluehallintoviraston näkemyksen mukaan ole tarkoituksenmukaista järjestää tälle ajalle muuta korvaavaa toimuintaa; **oppilaalla on kuitenkin oikeus poistua luokasta rukouksen ajaksi** (lihavointi minun).

Aluehallintovirasto otti siis nyt oppilaan luokasta poistumiseen uudemman kerran sen suuntaisen, mutta löperömmän kannan, kuin jota vaadin omassa kantelussani, oppilaan luokasta poistamisen. Aluehallintovirasto ei ilmeisesti ollut lukenut lomaketta riittävän tarkkaan havaitakseen kohdan 4 otsikon sanan läsnäolosta; muutenhan sen olisi tullut toisaalta kiittää koulua kantansa toteuttamisesta jopa paremmassa muodossa ja toisaalta puuttua koulun lupauksen ja opettajien käytännön väliseen ristiriitaan.

Lapin Kansan artikkelissa ”Sinetän ruokarukoukset jo toista kertaa myrskyn silmässä” (20.5.2011) Sinetän koulun rehtori Mikko Lumme kertoo haastattelussaan lisää: ”Olin vuosi sitten yhden luokan sijaisopettajana ja siinä luokassa oppilaat pesivät ensin kätensä ja menivät jonoon ja sitten omatoimisesti järjestäjien johdolla rukoilivat ruokarukouksen espanjaksi. Siellä oli siis otettu ruokarukous laajempuna kulttuurikasvatuksena.”

Oppilaan, joka poistuisi luokasta ennen rukoilua, olisi siis kuitenkin saatava pestä kätensä luokassa jo ennen poistumistaan.

Lehti kertoo, että rehtorin mielestä rukous ei ole pelkkä uskonnollinen rituaali; se on myös tapa hiljentyä ennen ruokailua. Suorassa lainauksessa hän sanoi itse näkevänsä kristillisiä perinteitäkin tärkeämpänä asiana sen, että ruokarukouksessa on hetki rauhoittumiselle ennen ruokasaliin siirtymistä.

Koulun selvityksessä taas ei yritetä mitätöidä ruokarukousta uskonnollisena rituaalina.

Koulun selvityksessä kerrotaan, että luokanopettajilta saadun tiedon mukaan ruokarukouksen lukeminen luokassa ennen ruokalaan siirtymistä vaihtelee luokittain

ja osaltaan asiasta voidaan sopia myös oppilas- ja luokkakohtaisesti yhteistyössä vanhempien kanssa. Mainitsemassani lehtihaastattelussa rehtori kertoi, että heidän koulussaan ei ole mitään yhtenäistä käytäntöä ruokarukouksista, ja hän arveli, että neljässä ala-asteen luokasta kuudesta on ruokarukous. Hän korosti, että käytäntö on luokanopettajan päätettävissä.

Tässä suhteessa asiat ovat siis kuten muidenkin kanteluiden kohteissa.

Koulun selvityksessä viitataan pyrkimyksessä monikulttuurisuuden ja suvaitsevaisuuden edistämiseksi hyvään yhteistyöhön muun muassa oppilaskunnan kanssa.

Mieleeni tulee tästä, että oppilaskunnassa toimivalla yläkoululaisella olisi siis mahdollisuus itse ottaa esille ruokarukoukset ja ehdottaa niistä luopumista koko koulussa. Sellaiseen puheeseen hän ei huoltajiensa lupaa tarvitsisi.

Palaan nyt siihen, mitä aluehallintovirasto sanoi ratkaisunsa luvussa ”Arvio ja johtopäätökset” Sinetän koulun lomakkeesta. Seikka on sikälikin merkityksellinen, että ratkaisun loppuluku ”Aluehallintoviraston toimenpiteet” koskettelee pelkästään tätä lomaketta, sillä luku kuuluu seuraavasti: ”Edellä mainitun vuoksi asia ei anna aiheutta aluehallintoviraston muihin toimenpiteisiin kuin siihen, että se saattaa vastaisen varalle Sinetän koulun rehtorin ja Rovaniemen kaupungin sivistyspalvelujen johtokunnan tietoon edellä mainitut käsityksensä huoltajien yhteistoimintaperiaatteen soveltamisesta ja suostumuksen antamiseen käytettävästä lomakkeesta ruokarukoiluttamista koskevassa asiassa.” Linaan kokonaisuudessaan tähän liittyvän osuuden luvusta ”Arvio ja johtopäätökset” seuraavassa:

”Mitä tulee huoltajien yhteistoimintaperiaatteeseen ruokarukoiluttamisesta päättämisessä, aluehallintovirasto toteaa seuraavaa:

Saadun selvityksen mukaan lomake, jolla oppilaan huoltajien suostumus muun muassa ruokarukouksiin hankitaan, sisältää allekirjoitusta varten yhden viivan, jonka alla lukee: ”Huoltajan allekirjoitus/nimenselvennys”. Siten lomake ohjaa sellaiseen käytäntöön, että yksi huoltaja voi päättää oppilaan osallistumisesta uskonnon harjoittamisena pidettäviin ruokarukouksiin. Asia ei olekaan ongelmallinen silloin, kun lapsen laillisena edustajana on vain yksi huoltaja. Valtaosalla oppilaista huoltajia on kuitenkin ainakin kaksi. Tällöin tulevat sovellettavaksi huoltajien yhteistoimintaa koskevat säännökset ja periaatteet, paitsi niissä suhteellisen harvinaisissa tapauksissa, jossa huoltajien tehtävät on nimenomaisesti tuomioistuimen päätöksellä jaettu huoltajien kesken.

Yleisesti ottaen voidaan todeta, että lasten huoltajien, vanhempien, perheiden ja perheenjäsenten erilaisiin rooleihin ja oikeudelliseen asemaan tulee opetustoitimessa kiinnittää tarkempaa huomiota kuin mitä nykyisin tehdään.

Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 5 §:ssä säädetään huoltajien yhteistoiminnasta seuraavaa:

Lapsen huoltajat vastaavat yhdessä lapsen huoltoon kuuluvista tehtävistä ja tekevät yhdessä lasta koskevat päätökset, jollei toisin ole säädetty tai määrätty. (1 mom.)

Jos joku huoltajista ei matkan, sairauden tai muun syyn vuoksi voi osallistua lasta koskevan päätöksen tekemiseen ja ratkaisun viivästymisestä aiheutuisi haittaa, ei hänen suostumuksensa asiassa ole tarpeen. Asiasta, jolla on huomattava merkitys lapsen tulevaisuuden kannalta, voivat huoltajat kuitenkin päättää vain yhdessä, jollei lapsen etu ilmeisesti muuta vaadi. (2 mom.)

Lapsen huollosta puhuttaessa voidaan erottaa — lakitekstin tavoin — toisaalta lapsen tosiasiallinen tai päivittäinen huolto ja hoito ja siihen kuuluvat tehtävät; toisaalta varsinainen päätöksenteko ja edustaminen. Ensiksi mainituilla tarkoitetaan jokapäiväisiä käytännön hoitotyöhön liittyviä toimenpiteitä, jotka eivät sinänsä sisällä mitään varsinaista ratkaisua. Ruokarukouksiin osallistumisesta päättäminen lapsen puolesta taas on lain tarkoittamaa lasta koskevan päätöksen tekemistä ja lapsen edustamista.

Lain mukaan pääsääntö siis on, että huoltajat päättävät suostumuksesta yhdessä. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että aina ei ole käytännöllistä vaatia molempien huoltajien nimenomaista tahdonilmaisua, vaan etenkin vähemmän tärkeitä kysymyksiä tai rutiiniluontoisia asioita ratkaistaessa on voitava toimia joustavammin. Tällöin voidaan ottaa huomioon asema-, tilanne- ja sallimisperusteista valtuutusta koskevat periaatteet. Näissä tilanteissa on siis itse asiassa kyse pääsäännön mukaisesta molempien huoltajien suostumuksen periaatteen soveltamisesta niin, että toisen huoltajan suostumuksen katsotaan syntyneen valtuutuksen perusteella.

Asiassa on siten tältä osin kysymys siitä, voidaanko ruokarukoiluttamista koskevaa huoltajan suostumusta joissain tilanteissa tai aina pitää sellaisena vähäisenä tai rutiiniluontoisena kysymyksenä, jonka osalta voitaisiin soveltaa edellä selostettua valtuutusoppia ja katsoa, että molempien huoltajien nimenomaista suostumusta ei tarvita.

Aluehallintoviraston käsityksen mukaan asia on tässä suhteessa nähtävä eri tavalla riippuen siitä, kuuluuko ko. oppilas sellaiseen uskonnolliseen yhteisöön, jonka uskonnon harjoittamisesta ruokarukoiluttamisessa on kyse. Jos oppilas sellaiseen kuuluu, on sinänsä uskonnolliselta merkitykseltään vähäiseen (mutta siis uskonnon harjoittamisena pidettävään) ruokarukoiluttamiseen suostumuksen antaminen ilmeisestikin rutiiniluontoinen asia, jossa toisen huoltajan suostumus voi perustua myös valtuutukseen edellä selostetun mukaisesti. Milloin taas oppilas ei sellaiseen kuulu, ei kyse ole rutiiniratkaisusta, vaan silloin on saatava nimenomainen suostumus oppilaan kaikilta huoltajilta.

Uskonnon opetukseen osallistumisella ei aluehallintoviraston käsityksen mukaan ole tässä suhteessa olennaista merkitystä, sillä uskonnon opetus ei ole uskonnon harjoittamista, mikä käy ilmi em. Opetushallituksen v. 2006 muistiosta.

Väärinkäsitysten välttämiseksi korostettakoon vielä, että kaikissa tilanteissa, jos toinen huoltaja kieltää ruokarukouksiin osallistumisen, ei suostumusta oppilaan puolesta ole olemassa.

Näin ollen suostumuksen hankintaan käytettävää lomaketta, jossa on paikka vain yhden huoltajan allekirjoitukselle, ei aluehallintoviraston käsityksen mukaan voida pitää kaikissa tilanteissa lain mukaisena.”
(Lihavointi minun.)

Oma kantani Lapin aluehallintoviraston ratkaisun loppuluvusta: α) Aluehallintoviraston olisi pitänyt vaatia koulua päättämään käytännöstä ja siitä sitten huoltajille lomakkeessa tiedottamaan, että ruokarukouksiin osallistumaton lapsi lähetetään luokasta syömään ennen ruokarukouksen aloittamista. Vain siten huoltajilla olisi taattu kelvollinen vaihtoehto, joka oikeasti poistaisi oppilaan koko läsnäolon uskonnonharjoitustilaisuudesta **lomakkeen tämän kohdan otsikkoon viitaten** ja josta ei tarvitsisi erikseen neuvotella. Muutoinhan koulu saattaisi jopa tyystin vaieta siitä aluehallintoviraston kannasta, että oppilaalla on oikeus poistua luokasta ruokarukouksen ajaksi.

β) Aluehallintoviraston olisi pitänyt terävämmin todeta, että lomaketta ei voi pitää lain mukaisena, ellei siinä tiedoteta huoltajille, että lupaan ruokarukouksiin osallistumisesta tarvitaan oppilaan kaikkien huoltajien allekirjoitus eli, toisin sanoen, että kieltoon ruokarukouksiin osallistumisesta riittää oppilaan huoltajista yhden allekirjoitus. Perustelen tätä sillä, että lomakkeiden ja niiden täyttöperiaatteiden on oltava samat kaikille, että ruokarukouksista ei ole säännöksiä, joten niihin osallistumisen on oltava korostetun vakaalla pohjalla, ja että ruokarukoukset eivät yleensä ole käytäntönä kirkkoon kuuluvienkaan oppilaiden kodeissa, joten ne eivät ole rutii- niluontoinen asia missään yhteydessä.

iii) Kantelu ruokarukousten puolesta. Palaan yllä b)-kohdassa lainaamaani apulaisoikeusasiamies Jussi Pajuojan kanteluratkaisuun (dnro 3634/4/10). Suonenjoen kaupungin koulutuslautakunnan selvityksen mukaan kouluja ja päiväkoteja koskenut menettelytapa ruokarukousten korvaamisesta esimerkiksi yleisellä rauhoittumisella ja ruokahetken kunnioittamisella salli jokaiselle mahdollisuuden rauhoittumisen hetkellä itsekseen lukea ruokarukous, jos hän näin haluaa.

Menettelytapaohjetta moittinut kantelija, jonka havaitsin olevan paikallisen ev.-lut. seurakunnan pappi, piti vastineessaan kyseenalaisena uskonnonvapauden kannalta sitä, että on pakko rukoilla toisen uskonnon tai toisten uskontojen edustajien kanssa samanaikaisesti. Tähän moitteeseen ei ratkaisussa puututtu. Siksi huomautan, että tarkoitus on tietysti, että kukaan ei lue ruokarukousta ääneen; silloin myöskään kukaan ei voi edes tietää, rukoileeko kukaan muu, ja jos, niin minkä uskonnon mukaan; kukaan ei siis voi häiriytyä. Toisin on silloin, jos oppilas joutuu luokassa seuraamaan opettajajohtoista ruokarukousta itse siihen virallisesti osallistumatta: oppilaan kokema häiriö on selvä. Mutta kyseinen kantelija ei kai huomannut sitä.

Apulaisoikeusasiamies totesi johtopäätöksissään, että koulutoimen toimintamallia voitiin hänen mielestään pitää perusteltuna niin positiivisen kuin negatiivisenkin uskonnonvapauden yhtäaikaisen toteutumisen kannalta. Hän jatkoi, että kouluissa on yhä enemmän eri uskontoja ja vakaumuksia edustavia oppilaita, joiden uskonnonva-

pauden turvaaminen vaatii käytännön kompromisseja ja sellaisten menettelytapojen luomista, jotka ovat perusteltuja myös hienotunteisuuden ja oppilaiden sosiaalisten suhteiden tukemisen näkökulmasta.

On huomionarvoista, että koulutoimi siis pystyi lopettamaan päätöksellään ruokarukoukset. Saman voisi jokainen koulutoimi tehdä, ja samoin johtajansa päätöksellä jokainen yksittäinen koulu ja päiväkot.

iv) Apulaisoikeuskanslerin päätös uskonnon harjoittamisesta koulussa. Apulaisoikeuskansleri Mikko Puumalaisen päätöksessä 24.3.2014 (dnro OKV/230/1/2013), josta lainasin kappaleen yllä b)-kohdassa, sanottiin kahdessa lainaustani edeltävässä kappaleessa ruokarukouksia mainitsematta mutta niihinkin soveltuen seuraavaa (kantelun kohteessa itsessään, Helsingin kaupungin peruskouluissa ja lukioissa, ei ollut ruokarukouksia):

”Vaikka perinteiden noudattaminen sinänsä voi olla arvokasta, laillisuusvalvonassa lähtökohdaksi on otettava se, mikä on perinteen sisältö muun muassa perusoikeuksien näkökulmasta. Aamuhartauksien ja koulujen muiden juhlatilaisuuksien katsominen osaksi suomalaista kulttuuria ja perinnettä on omiaan luomaan niihin osallistumiseen myös painostuksellisen elementin. Koska opettajat ovat alaikäisiin oppilaisiin nähden auktoriteettiasemassa, tilanteissa saattaa korostua kyseinen painostuksellinen elementti esimerkiksi verrattuna tilaisuuksiin, joissa osallistujat ovat aikuisia. Painostuksellisuus voi ilmetä lapsen pelkona ryhmästä poissulkeutumisesta. On myös syytä kysyä, miksi koulun työskentelyn yhteiset juhla- tai päätöstilaisuudet halutaan edelleenkin nivoa uskonnon harjoittamiseen ja sen myötä rikkoa niiden yhteisöllisyys.

Julkisen vallan tulee perustuslain 22 §:n mukaan turvata perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen, joihin kuuluvat muun muassa yhdenvertaisuus ja uskonnonvapaus. Tämä julkiselle vallalle kuuluva turvaamisvelvoite menee perinnesyiden edelle. Tämä on erityisen tärkeää tässä yhteydessä, kun kyse on aikuisten valvontavallan ja auktoriteettiaseman piirissä olevista lapsista.”

Kantelutapauksista ii1)–ii5) yllä nähdään tällaisen painostuksellisuuden ilmenevän erityisen selvästi juuri ruokarukouksissa sekä oppilaita että heidän huoltajiaan kohtaan.

v) Ruokarukouksiin osallistumattomuus.

v1) Ruokarukouksiin osallistumattomuus käytännössä. Kohdan ii) kanteluasioiden yhteydessä seurasin laajalti keskustelua lehdissä ja *Ylen* verkkosivuilla, ja nyt kertasin valokopioni ja tulosteeni. Aineistoa oli kertynyt enemmän kuin omaa ruokarukouskanteluani laatiessani, jolloin tästä kirjoitin allaolevan. **Kertomuksista ruokarukouksista ilmeni, että luokan oppilaat pidettiin aina samassa tilassa rukouksen ajan.**

Lainaan kirjoitusta ”Rukous on hyvä asia” (*Opettaja* 51–52/18.12.2009: Keskustelua), jonka laatinut nimimerkki ”Hyvä käytäntö” oli ilmeisesti kirjoituksen sanojen

mukaisesti itse sellainen opettaja, jolta ruokarukouksen vetäminen ”luontevasti ja vapaaehtoisesti hoituu”:

”Kannattaa kertoa esimerkiksi vanhempainillassa, että jos sopii, niin luokassa on käytäntönä siunata ruoka ennen ruokailuun lähtemistä. Ja että jos käytäntö loukkaa jonkun uskonnollista vakaumusta, se kannattaa mainita opettajalle. Myös vanhempainvartissa on ollut vielä hyvä kysäistä et-opetukseen ja muihin uskontoihin kuuluvien lasten vanhemmilta, mitä mieltä he ovat ruokarukouksista ja samalla varmistaa, että he ovat tienneet, ettei siinä ketään pakoteta rukoilemaan.”

Kirjoitus kaunistelee, sillä lapsen pakottaminen kuulemaan toistuvasti rukouksen sanoja voi vaikuttaa sen, että hän myös mielessään toistaa ne eli siis yhtyy rukoukseen. Kirjoitus jatkaa: ”Yleensä tämä asia ei ole herättänyt vanhemmissa mitään hämmennystä tai vaikeita tilanteita.” Ilmeisesti kuitenkin joskus on herättänyt, mutta miten silloin on menetelty, siitä kirjoitus vaikenee. Siitä, jos opettaja on joutunut menetelemään toisin ja kunnioittamaan oppilaiden ja vanhempien oikeuksia paremmin, kirjoittaja on ilmeisesti vaiennut muissa vanhempainilloissa.

Siitä, että muissakaan sängen lukuisista ruokarukouksista tuolloin käsitelleistä artikkeleista, kolumneista ja yleisön mielipidekirjoituksista sekä verkkokommenteista ei yhdessäkään ollut kerrottu muillekin malliksi sellaisesta järjestelystä, jossa luokka jakaantuu ruokarukouksen ajaksi, sai ja saa edelleen minut pääättelemään, että sellaista ei oikeasti koskaan tapahdukaan.

Nyt lisään huomion, että lainaamani opettaja ei siis kertonut puhuneensa vanhemmille mitään sellaista, että kaikkien oppilaiden olisi jäätävä luokkaan rukouksen ajaksi, koska muutoin ruokailuun ennen muita lähtevä oppilas muka leimautuisi haitallisesti tai jopa joutuisi muiden kiusaamisen kohteeksi sekä myös tuntisi itsensä käsittämättömästä syystä ryhmästä eristetyksi ja kärsisi. Ei, hän ei kertonut mitään riipaisevia tarinoita, kuinka joskus ulos suljettu oppilas olisi itkien vaatinut saada päästä takaisin ryhmään. Ja miksi kukaan sellaista itkisikään, varsinkaan esimerkiksi 13-vuotias kuudesluokkalainen? Ei, sellaisesta ei tuolla opettajalla ollut huolta. Hän ei vain ilmeisesti nähnyt mahdolliseksi johtaa ruokarukousta, jos osa oppilaista sen tähden poistuisi luokkahuoneesta, varsinkin ruokailemaan ennen muita ja nämä ehkä kateellisiksi tehden. Muutenhan hänen olisi pitänyt vanhemmille heti kertoa sellaisesta ratkaisuvaihtoehdosta. Mutta silloin ruokarukoiluttamisen asettaminen luokan yhtenä pitämisen edelle olisi saattanut nostattaa vanhemmissa vastarintaa.

v2) Voisiko oikea osallistumattomuus sittenkin tuottaa tuskaa? Ainakin jotkut huoltajat tuntuvat pelkäävän, että pienelle oppilaalle, ehkä esikoululaiselle, saattaisi hetkenkin ero luokkatovereista olla silloinkin liian suuri, kun hän pääsisi ruokailemaan ennen näitä, tai että pieni oppilas saattaisi kokea vaikeaksi sen, että hän ei saisi olla mukana seuraamassa muiden rituaalia sen sisällöstä huolimatta.

Mutta mielestäni oppilaalta ei pidä edes kysyä, haluaisiko hän jäädä luokkaan, vaan hänet pitäisi joka tapauksessa siirtää ruokalaan, sillä hänen on opittava muuten-

kin olemaan vahva asemassaan ja asemastaan ylpeä. Jos oppilas hyväksyisi luokkaan jäämisen, kyseessä ei siis olisi ratkaisu vaan ongelma koulun siten opetettua hänelle aiheettoman luopumisen oikeasta omasta edustaan ja oikeanlaisesta hyvästä elämästään.

Toisaalta on julmaa, jos oppilas vaatisi sittenkin saada olla mukana, eikä opettaja kuitenkaan vaihtaisi rukousta yhteiseksi loruksi tai lauluksi taikka puhtaaksi hiljaisuudeksi, jos sellaistaakaan enää tarvittaisiin.

On huomattava, että ei ruokarukoukset eikä sen seuraaminen kuitenkaan valmenna oppilasta siihen, kuinka hänen olisi kohdattava oppilas- tai työtoverina se kaiketi harvinainen tilanne, että joku toinen haluaisi lausua mielessään ruokarukouksen — tilannehan pitäisi osata havaita ja malttaa olla keskustelematta tuon ihmisen kanssa juuri tuolloin. Eikä koulussa missään tapauksessa häntä leimata eikä kiusata.

Selvää on, että pääsyy ja opettajan kannalta ainoa syy ryhmän yhtenä pitämiseen on, että ilmeisesti on katsottu, että ruokarukousta ei voida muutoin järjestää. Olisi kai opettajan ja ruokarukouksen arvovallalle liian suuri isku ja rukoilutettavissa oppilaissa liian monia kysymyksiä herättävää, jos rukoukseen periaatteessa osallistumattomia oppilaita ei voitaisikaan nöyryyttää pitämällä heidät samassa tilassa vaan nämä pääsisivät syömään, eivät siis missään etuajassa vaan juuri oikeaan aikaan.

v3) Ruokarukouksiin osallistumattomuus Opetushallituksen ohjeissa. Palaan seuraaviin lainauksiin Opetushallituksen vuoden 2014 esi- ja perusopetuksen uskonnollisia tilaisuuksia koskevasta ohjeesta; hakasuluissa tekemäni lisäyksen olen perustellut aiemmin kömmähdyksen korjauksena: ”Oppilaan huoltaja ilmoittaa, osallistuuko oppilas uskonnollisiin tilaisuuksiin ja toimituksiin vai ei.” ”Ilmoituksen jälkeen koulu huolehtii siitä, että oppilaan osallistuminen uskonnolliseen tilaisuuteen tai toimitukseen taikka siihen osallistumatta jättäminen toteutuu huoltajan ilmoituksen mukaisena.” ”Koulun tulee huolehtia myös siitä, ettei uskonnollisiin tilaisuuksiin [tai toimituksiin] osallistumisesta tai osallistumatta jättämisestä aiheudu oppilaalle leimautumista tai muita haitallisia seuraamuksia. Koululla on vastuu oppilaan turvallisuudesta myös silloin, kun oppilas ei osallistu koulun järjestämään uskonnolliseen tilaisuuteen tai toimitukseen.”

Päätän oppilaan turvallisuutta koskevasta ohjeesta, että se koskee tapausta, jossa oppilas on eri tilassa kuin siinä, jossa uskonnollinen tilaisuus tai toimitus järjestetään, kuten on oltava, jos huoltaja on ilmoittanut oppilaan osallistumattomuudesta. Erityisesti se koskee uskonnollisia päivänavauksia varsinkin silloin, kun koulu ei järjestä ohjeessa mainittua vaihtoehtoja ja mielekästä toimintaa, jolloin oppilas poistuu yksin käytävälle tai koulun kirjastoon, jos päivänavaus kuunnellaan luokassa, tai oppilas jää luokkaan, jos päivänavaus tapahtuu muussa tilassa kuten aula tai juhlasalissa (hyvä järjestely olisi sekin, että oppilas tulisi ulkoa vasta päivänavauksen päätyttyä). Siis sellaista pienenkin (peruskoulun) oppilaan yksin jättämistä on pidetty ja on pidettävä oppilaalle turvallisena (ongelmana on käytävällekin kuuluvat kovaääniset). On huomattava, että oppilaan osallistumattomuutta uskonnolliseen päivänavaukseen ei voi toteuttaa niin, että oppilas pidetään samassa tilassa mutta

koulun kehotuksin ja luvun antaa kaiken juosta ohi korvien.

En tiedä, tarvitsisiko esiopetuksen oppilas jonkun henkilökunnasta turvakseen. Tietenkin hän osaa kulkea yksinkin, mutta aikuisen hän voisi tarvita seurakseen vapautuakseen ajattelemasta ryhmäänsä. Sikäli esiopetuksen järjestäjän puolesta on avustaja oltava.

Uskonnolliseen tilaisuuteen/toimitukseen osallistumattoman oppilaan pitämistä hänen turvallisuutensa tähden samassa tilassa, jossa tilaisuus/toimitus järjestetään, olisi asiatonta ja oppilaan uskonnonvapautta rikkovaa. Jos se olisi todellakin ainoa mahdollisuus huolehtia oppilaan turvallisuudesta, koulun olisi luovuttava tilaisuudesta/toimituksesta.

Näen siis, että koska ohjeissa ruokarukoukset luetaan uskonnollisiin toimituksiin, niin oppilas, jonka ruokarukoiluttamiselle huoltajat eivät ole antaneet lupaa, on poistettava luokasta vaikka yksinkin (esiopetuksessa mahdollisesti henkilökuntaan kuuluvan saattamana). Ohje ei jätä puolinaisuudelle sijaa, sillä jos huoltaja on ilmoittanut, että oppilas ei osallistu, niin ohjeen mukaan koulun on todellakin huolehdittava siitä, että oppilaan osallistumatta jättäminen toteutuu eli että oppilas ei jää ruokarukoilevien kanssa samaan tilaan. **Opetushallituksen ohjeen mukainen käytäntö ei ole se, että koulu katsookin oikeudekseen ryhtyä neuvotteluihin oppilaan ruokarukoilutuksen kieltäneen oppilaan huoltajan kanssa muusta ratkaisusta eli oppilaan pitämisestä luokassa ruokarukouksen ajan ja siten passiivisesti siihen osallistuen.**

On huomattava, että ruokarukousten suhteen koulu ei voi vedota Opetushallituksen ohjeen perinteisiä juhlia koskevan luvun mainintaan oppilaan huoltajien kanssa tarvittaessa sovittavista oppilasta koskevista yksilöllisistä järjestelyistä.

Ruokarukoukseen osallistumaton oppilas leimautuu tai on leimautumatta aivan siitä riippumatta, onko hän luokassa vai ei ruokarukouksen ajan. Mutta oppilaan luokassa pitäminen on haitallista oppilaan kuitenkin joutuessa kuuntelemaan uskonnollista puhetta jopa seisaaltaan ja oppilasta nöyryyttävää tarpeettomuudessaan. Oppilaan seisottaminen käytävällä ruokarukouksen päättymistä odottaen on oppilaan haitallista nöyryyttämistä sekin. Käypä ratkaisu on vain se, että oppilas poistuu luokasta ruokarukousta ennen ja siirtyy ruokasaliin sekä aloittaa ruokailun muita odottamatta. Se on juuri asiallinen ja oppilaan uskonnonvapauden turvaava ratkaisu. Asiallisuudessaan se on myös toteuttaisi yhdenvertaisuuden eri oppilaiden välillä.

Mahdollisesti ratkaisu ruokarukouksiin osallistumattoman oppilaan ruokailuun poistumisesta ennen ruokarukoilutettavia oppilaita kuitenkin herättäisi näissä kauteutta. Ratkaisu saattaisi katkerointaa rukoilutettavien huoltajia, ja opettajalle se saattaisi tuottaa huolta ruokarukousten puolesta. Mutta silloin luokan ruokarukoilutus olisikin syytä lopettaa saman tien. Tuota oppilasta ei kuitenkaan saisi tällöin syyttää siitä, että opettaja ei voisi enää jatkaa opetussuunnitelman perusteiden tukematonta ruokarukoilutusta.

Voisin kuvitella, että joissain pienissä kouluissa ruokarukoilu tapahtuu ruokasalissa. Silloin toimitukseen osallistumattoman oppilaan olisi jäätävä luokkaan, ja hän

pääsisi syömään vasta viimeisenä. Se olisi kuitenkin väärin tätä oppilasta kohtaan, ja ruokarukoilu olisi siirrettävä luokkaan.

v4) Ruokarukouksiin osallistumattomuus perustuslakivaliokunnan mietinnössä. Kertaan seuraavan perustuslakivaliokunnan mietinnöstä (2/2014 vp): ”Perustuslakivaliokunnan mielestä on kaiken kaikkiaan olennaista, että oppilalle tai hänen huoltajalleen jää todellinen ja aito vapaus valita, osallistuuko oppilas uskonnollista ainesta sisältäviin koulun tilaisuuksiin.” Mielestäni siinä käytännössä, että ruokarukouksen aikana samassa tilassa (luokahuoneessa tai ruokasalissa) on siihen osallistumaton oppilas, ei toteudu oppilaan tai hänen huoltajansa todellinen ja aito valinnanvapaus.

v5) Vertailu vankeuslakiin. Velvoite järjestää ruokarukoukset niin, että niihin osallistumaton oppilas ei ole rukoilijoiden kanssa samassa tilassa, saa tukea seuraavasta vankeuslaista 767/2005 annetun hallituksen esityksen HE 263/2004 vp yleisperusteluissa sivulla 44 olevasta viittauksesta vankeinhoito-osaston (eli siis nykyisen Rikosseuraamusviraston) ohjeeseen 12/011/99: ”Rangaistuslaitoksen on huolehdittava siitä, etteivät vangit joudu vastoin tahtoaan ottamaan osaa uskonnollisiin tilaisuuksiin tai keskustelemaan uskonnollisista asioista.”

vi) Muita näkökohtia. Osan näistä esitin jo omassa kanteluasiassani ii4).

vi1) Opettajan asema. Ruokarukousten järjestämistä ei voitaisi lailla säätää pakolliseksi, sillä opettajaa, jonka omantunnon vastaista ruokarukousten toimittaminen olisi ja joka ei niitä silloin myöskään toimittaisi, ei toisaalta käytännössä voitaisi työnjaollisin ja hallinnollisin järjestelyin tehtävästä vapauttaa, vaikka uskonnon ja omantunnon vapautta koskevan perustuslain säännöksen on katsottu puoltavan yleisesti työnjaollisia ja hallinnollisia järjestelyjä, joilla vältetään henkilön velvoittaminen vakaumustaan loukkaaviin työtehtäviin (”7. Kouluhenkilöstön asema” Opetushallituksen tiedotteissa vuodelta 2006). Seurakunnan työntekijää ei myöskään voitaisi käyttää opettajan sijasta.

Koulun toimintaa, jota ei periaatteessakaan voitaisi säätää velvoittavaksi, tuskin tällöin voitaisiin säätää myöskään sallituksi.

Opettajia kohtaan on kyllä ilmeisesti saattanut olla painetta ruokarukousten toimittamiseen. Kohdassa iii) kerrotussa kanteluasiassa Suomenjoen kaupungin koulutuslautakunnan selvityksessä ainakin sanotaan: ”Opettajajohtoista ruokarukouksen lausumista esiintyi siellä täällä. Jossain opettajat eivät halunneet sitä tehdä ja katsoivat, että se ei kuulu koulun toimintoihin.” Miksi opettajat olisivat edes joutuneet ilmoittamaan tuollaisen kannan, ellei se olisi ollut vastaus vaikka toisten opettajien tai huoltajien huomautuksiin järjestää ruokarukous? Ruokarukoilutuksenhan voisi ajatella lähtevän puhtaasti yksittäisen opettajan uskonnonistutustarpeesta. Sellaista taas kyllä sopii arvostella koulun toimintoihin kuulumattomana, kuten arvostelivatkin nuo kantansa kertoneet opettajat.

vi2) Ruokarukousten epäpedagogisuus. Ruokarukoukset eivät sisälly opetus suunnitelman perusteisiin. Ne ovat päivittäistä puhdasta hartauden harjoittamista

vailla opetusfunktiota. Niissä ei siis ole kyse seuraavasta kannasta, jonka eduskunnan perustuslakivaliokunta otti uskonnonvapauslainsäädännön uudistamisesta antamassaan mietinnössä (PeVM 10/2002 vp): ”Tiedollisen aineksen ohella oman uskonnon opetusta on esimerkiksi rukous, virsi ja tutustuminen uskonnollisiin toimituksiin.”

vi3) Lapsen itsensä uskonnonvapaus. Lapsen on saatava välttyä koulun opetuksessa ainakin lakiin perustumattomalta uskonnolliselta vaikuttamiselta itseensä sekä sen hetkisen elämänsä että vastaisen elämänsä tähden. Siksi opetussuunnitelmaan kuulumaton ruokarukoiluttaminen on vastoin hänen uskonnonvapauttaan. Mahdollisesti tämän vääryyden ruokarukoilutettu kokee vasta jälkikäteen.

Ruokarukoilutuksen päivittäisyys, pedagogisuuden puute, uskonnonharjoitusluonne ja rukousta vetävän opettajan ilmeinen tavoite saada oppilaat sisäistämään kristinuskon asettavat oppilaalle sellaisen velvollisuuden, että se vaatisi perustakseen lainsäätäjän tuen myös sellaisen oppilaan kannalta, jonka opettaja velvoittaa osallistumaan rukouksiin huoltajien luvan nojalla. Mutta sellaista lainsäätäjän tuen saamista ei ole nähtävissä.

Ruokarukouksissa opettaja ja vanhemmat käyttävät väärin koulunkäyntiin kuuluvaa kurinpidonkin takaamaa järjestyneisyyttä ja siis pakkoa toimintaan, joka ei kouluun oikeasti kuulu. Sen kaltainen toiminta kuuluisi esimerkiksi vailla samanlaisesta pakon mahdollisuutta olevalle koulussa mahdollisesti toimivalle oppilaalle vapaaehtoiselle rukouspiirille. Seurakunnankin toiminnasta lapsella on aina periaatteessa mahdollisuus kieltäytyä vastoin vanhempiensa tahtoakin; ainakaan seurakunnalla ei ole lapseen sellaista pakottamismahdollisuutta kuin koululla on ruokarukouksissa, ja uskon lapsen tajuavan tämän eron.

Kyseessä ei siis mielestäni ole sopimusasia; koululla ja vanhemmilla ei ole oikeutta sopia lapsen ruokarukoiluttamisesta.

Koulun ja vanhempien on tyydyttävä siihen, että uskonnonopetuksessa mahdollisesti opetetaan jonkin ruokarukouksen sanamuoto. Vanhemmat voivat myös aina ottaa lapsen mukaan omaan ruokarukoilemiseensa.

vi4) Epäyhdenvertaisuus. Ruokarukouksia järjestetään ehkä vain joissain kunnissa tai kunnan kouluista ehkä vain joissain tai yksittäisessä alakoulussa ehkä vain joillain luokilla. Tämä on epäyhdenvertaista sekä niiden kannalta, jotka ovat ruokarukouksia vastaan, että niiden kannalta, jotka ovat niiden puolesta.

vi5) Vääryys oppilastoveria kohtaan. Jokainen rukouksiin osallistunut oppilas saattaa, jos ei heti, niin myöhemmin, havaita, että rukouksiin osallistumaton oppilas joutui mahdollisesti kärsimään aivan erityisellä tavalla, ja aivan tarpeettomasti. Oppilas, joka on ruokarukouksen aikana luokassa siihen itse osallistumatta, mutta joka joutuu kuulemaan opettajan ääneen rukoilemisen, saattaa nimittäin kärsiä syvästi ristiriitaisesta olostaan. Häneltä ei kuitenkaan ehkä kysytä siitä mitään. Muut oppilaat saattavat puolestaan kärsiä ikuisesti omantunnontuskia tuon onnettomaan tilanteeseen saatetun puolesta. He eivät voi olla varmoja siitä, että tuo osallistumaton ei olisi kärsinyt; he eivät voisi edes luottaa tämän sanoihin, jos hän kiistäisi

kärsineensä.

Se, että rukoilemattoman oppilaan huoltajat olisivat antaneet suostumuksensa oppilaan läsnäololle, ei auttaisi. Päinvastoin, sellainen vain lisäisi omantunnon tuskaa, sillä huoltajat eivät olisi saaneet joutua ottamaan, eikä heillä edes olisi ollut oikeutta ottaa sellaiseen puolinaiseen kysymykseen kantaa.

Sikäli kuin oppilas, joka ei osallistunut ruokarukouksiin, olipa hän sitten poistunut tai ollut poistumatta luokasta rukouksen ajaksi, olisi joutunut tästä kiusatuksi, kiusaajat olisivat saattaneet saada tästä itselleenkin ikävän kokemuksen ja ikävän muiston. Se olisi siis ollut seurausta aiheettomasta luokan jaosta.

vi6) Laulu olisi tuhoisampi kuin rukous. Ruotsinkielisissä kouluissa rukoilemisen sijasta mahdollisesti lauletaan ruokarukouslaulu. Tai ainakin kohdan ii3) kantelun lähtökohtana olleessa lehtiartikkelissa (*Österbottens Tidning* 22.11.2009) on (alku)osa ruotsinkielisestä ruokarukouksesta, joka on myös virren sanoitus. Mutta toisaalta jutun valokuvassa ja tekstissä oppilaat ovat kädet ristissä eli eivät laulaisi. Joka tapauksessa laulu olisi voimakkaammin tunteisiin vetoavana tehokkaampaa uskonnollista mielenmuokkausta kuin ääneen rukoiluttaminen. Luokassa oppilas, joka ei tilaisuuteen virallisesti osallistu, joutuisi vain ruokarukousta kovemmalle joutuesaan kuuntelemaan mahdollista suggestiivista laulua.

Toisaalta *Yle* kertoo verkkosivujensa uutisessa ”Ruokarukous säilyy Kokkolan ruotsinkielisissä kouluissa” 17.2.2010, että joissakin kouluissa ruokailu aloitettiin laulamalla. Asiayhteyden nojalla laulu ilmeisestikin oli uskonnollinen.

vi7) Ruokarukouksissa uskontoa harjoitettava itse. Uskonnollisissa päivänavauksissa ei vetäjänkään ole välttämättä sopivaa esittää rukousta tai laulaa tai soittaa laulua. Niinpä Helsingin seurakuntayhtymän kotisivun kuukausittaisissa koulun päivänavausten teksteissä ei vuonna 2009 ollut yhteisiä rukouksia. Eräissä muissa evankelis-luterilaisen kirkon kotisivuun linkitetyissä päivänavausteksteissä oli lopussa rukous, joka näytti tarkoitetun ainakin tilaisuuden vetäjän lausuttavaksi. Mutta ainakaan oppilailta ei voi vaatia ääneen rukoiluun yhtymistä eikä mukana laulamista. Toisaalta oli kyllä luettavissa juttuja, että ainakin varhaiskasvatuksessa, ehkä koulusakin, seurakunnan työntekijä suostutteli kaikkia lausumaan tai laulamaan yhdessä ja kävi asettelemassa sormia ristiin. Ja ehkäpä koulun uskonnollisissa päivänavauksissa on paljonkin rukoiluttamista ja laulattamista vetäjältä riippuen.

Joka tapauksessa ruokarukoilussa kunkin oppilaan aktiivisuus on paremmin opettajan havaittavissa kuin uskonnollisessa päivänavauksessa, jolloin opettaja saattaisi vaatia jokaista, josta huoltajan lupa on, todella rukoilemaan. Rangaista rukoilemattomuudesta ei opettaja voisi, mutta se ei ole oleellista.

vi8) Oppilas on saattanut jättää uskon. On oppilaita, jotka eivät ole enemmistön uskonnonopetuksessa mutta ovat siinä aiemmin olleet. Esimerkiksi koti on halunnut jättää kirkon ja uskon. Tällaiset oppilaat saattaisivat kärsiä aivan erityisesti, jos he edelleen joutuisivat olemaan läsnä ruokarukouksissa vaikka niihin osallistumatta.

vi9) Ruokarukoilukäytäntöjä on muitakin. Yllä nähtiin käytäntöjä, että ruo-

karukoilu lausutaan ruokalan pöydissä tai että rukoilu on myös tai vasta ruokailun jälkeen ruokalassa. Edellisessä tapauksessa ruokailuun osallistumattoman oppilaan olisi jätävä luokkaan tai (esiopetuksessa) muuhun ryhmätilaan rukoilevien lähdettyä ruokasaliin, jolloin rukoilukäytäntöä pitäisi muuttaa oppilaiden yhdenvertaisen kohtelun vuoksi. Jälkimmäisessä tapauksessa oppilaan olisi palattava luokkaan ennen rukoilevia, mikä olisi käypää.

vi10) Oppilaan yksin ääneen rukoileminen. Opettajajohtoisen ruokarukoilutuksen lakkauttaminen jättäisi kuitenkin jokaiselle oppilaalle (ja opettajalle) oikeuden lausua ruokapöydässä tai jo luokahuoneessa ruokarukous hiljaa mielessään. Mutta tuolloin rukousta ei voisi lausua ääneen muiden oppilaiden uskonnonvapauden turvaamisen tähden. Tästä on apulaisoikeusasiamies Jukka Lindstedtin ratkaisu 20.5.2008 (dnro 1136/4/06). Eikähän kiusaajillekaan pidä antaa tarpeettomasti (teko)syytä.

Yhteenveto ruokarukoilutuksesta. Opettajajohtoiset ruokarukoukset ovat perinpohjaisesti ongelmallisia.

Ruokarukoilutus ei esiinny lainsäädännössä eikä eri opetussuunnitelmien perusteissa. Se ei sisälly perusopetuksessa oman uskonnon opetukseen eikä esiopetuksessa uskontokasvatukseen, sillä niissä ruokarukoukseen tutustuminen olisi jätettävä yhteen kertaan. Perusopetuksessa kyseessä voi olla jopa koko alakoulun mittainen päivittäin toistuva uskonnon harjoittaminen vailla pedagogista sisältöä. Ruokarukoilu jakaa tarpeettomasti luokan siihen osallistuviin ja siihen osallistumattomiin.

Koulun uskonnollisia tilaisuuksia koskee ainakin säännös päivänavauksista ja Opetushallituksen ohjeistus, ja niitä järjestään suurinpiirtein samaan tapaan ja samaan tahtiin maan eri kouluissa. Mutta ruokarukoukset ovat sääntelemätöntä toimintaa. Ne ovat yksittäisten opettajien uskonnonlevittämisharrastuksen varassa. Ilmeisesti opettajat kokevat jossain painetta järjestää niitä, vaikka sellaiseen ei heitä voitaisi velvoittaa, ja tuloksena on hyvin epätasaisesti eri alueille, kouluihin ja luokkiin jakautunut aktiivisuus.

Päiväkotien johtajat ja alakoulujen rehtorit eivät välttämättä tiedä tarkemmin eri opettajien mahdollisesti harjoittamasta ruokarukoilutuksesta. Tieto on vielä vähäisempää kunnan tasolla. Kunta ei ole antanut ruokarukoilutuksesta ohjeistusta. Koulujen tiedotteet ja lomakkeet oppilaiden huoltajille ovat peitteleviä.

Ruokarukoilun vähättelevä kuvaaminen tapakasvatuksena, suomalaisena perinnäistapana tai rauhoittumishetkenä yrittää peittää toimituksen uskonnon harjoittamisen luonteen. Kyseessä ei ole kaikkien mielestä hyvä tapa, eikä se ole suomalainen perinne. Rauhoittumishetken taas, jos sellainen tarvitaan, voi toteuttaa kaikille yhteisenä ei-uskonnollisena loruna tai lauluna tai sitten kaikkien oppilaiden sekä opettajan hetken vaikenemisella. Mutta tuollainen puhe tuo huoltajille sosiaalista painetta suostua lapsensa ruokarukoilutukseen, vaikka he eivät koskaan itse ruokarukoilua harjoittaisi eivätkä sellaista kouluunkaan vaatisi.

Ruokarukoiluttamisessa huoltajat käyttävät tarkoituksellisesti tai suostumuksellisesti lapsiinsa koulunkäynnin sisältämää pakkoa näiden mielen muokkaamiseksi

uskonnolliseksi, mikä on väärin näitä lapsia kohtaan ja heidän uskonnonvapauttaan loukkaavaa. Sen sijasta vanhemmat halutessaan voisivat ja osaisivatkin ottaa ruokarukoukset tavaksi kotona lastensa kanssa.

Oppilas, jonka ruokarukoiluttamisen huoltaja on kieltänyt, ja hänen huoltajansa ovat hyvin suojattomassa asemassa. Ruokarukouksia ei ehkä ole erikseen mainittu koulun toimintakulttuurin kuvauksessa eikä koulun tiedotteissa huoltajille. Tiedotteet ja lupalomakkeet huoltajille vaikenevat siitä, miten koulu menettelee niiden oppilaiden suhteen, joiden ruokarukouksiin osallistumiselle ei ole lupaa. Koulujen tarkoituksellinen epämääräisyys tähtää siihen, että tällaisten oppilaiden huoltajat suostuisivat näiden oppilaiden jäämiseen ruokarukouksen ajaksi samaan tilaan rukouksilijoiden kanssa ja siis seisaaltaan kuulemaan rukousta tai virttä ehkä jopa 1140 kertaa alakoulu-uransa aikana. Sellainen on näiden oppilaiden piinallista nöyryyttämistä ja valtakirkon mahdin osoittamista heille. Lisäksi koulu ei toisaalta myöskään estäisi oppilasta vastoin huoltajan kieltoa osallistumasta itsekin rukoukseen, mikä saattaisi paljastua lapsen epätoivotusta käyttäytymisestä kotona.

Ilmeisesti ruokarukoiluun osallistumattomat oppilaat onkin aina pidetty rukouksia seuraamassa. Kuitenkin sekä uskonnonvapauden että yhdenvertaisuuden perusoikeudet vaativat näiden oppilaiden ohjaamista suoraan koulun puolesta ruokasaliin ja saman tien aloittamaan ruokailun ennen rukouksen aloittamista luokassa. Mutta niin ei siis ole kaiketi koskaan menetelty. Kylläkin yksittäiset päiväkodin johtajat ja koulujen rehtorit ovat sanoneet, että jos oppilas ei halua olla (tai huoltaja ei halua oppilaan olevan) läsnä ruokarukouksessa, oppilas pääsee syömään ennen ruokarukousta, tarvitessaan avustaja mukanaan kuten ehkä esi- ja alkuopetuksessa. Tätä vaati myös eräs aluehallintovirasto. Mutta koulun pitäisi tiedotteissaan ja lomakkeissaan tehdä selväksi ja sitoutua siihen, että ruokarukoiluun osallistumaton oppilas todellakin ohjataan ennen rukousta syömään. Huoltajia ei saa ryhtyä taivuttelemaan muuhun järjestelyyn, vaan pelin on oltava selvä; joko niin tai näin. Tämän selvän pelin vaatimus on pääteltävissä myös eduskunnan perustuslakivaliokunnan kannanotoista vuosina 2003 ja 2014 (PeVM 10/2002 vp, PeVM 2/2014 vp). Myös Opetushallituksen ohjeet vuodelta 2014 on tulkittava näin.

Yksi kantelun kohteena ollut koulu lupasi oikeasti tai vahingossa lomakkeessaan tämän selvän pelin mutta ei pitänyt lupaustaan.

Opetusryhmän jakaantuminen ruokarukouksen ajaksi eri tiloihin on seikka, jota koulu kai yrittää sittenkin välttää viimeiseen asti, jotta ruokarukouksen ja opettajan arvovalta sekä huoltajien rukoileviksi ilmoittamien oppilaiden tuntemukset eivät kärsisi siitä, että rukoilemattomat oppilaat poistuisivat syömään.

Opettajan on selvästikin luovuttava ruokarukoilutuksesta, jos koulu ei voi vastata ruokarukoiluun osallistumattoman oppilaan turvallisuudesta muuten kuin pitämällä hänet läsnä rukouksen ajan.

Koulun on huolehdittava siitä, että ruokarukoiluun osallistumaton oppilas ei leimaudu haitallisesti, lopettamalla tarvittaessa hänen ryhmänsä ruokarukoilutus, ei pitämällä hänet läsnä rukouksen ajan.

Erityisesti esi- ja alkuopetuksessa koulun on huolehdittava siitä, että ruokarukoi- luun osallistumaton oppilas ei joudu kokemaan (vaikkapa koulupsykologin oikeaksi vahvistamaa) kestänytöntä tuskaa ryhmästä erottamisen vuoksi, lopettamalla tar- vittaessa hänen ryhmänsä ruokarukoilutus, ei pitämällä hänet läsnä rukouksen ajan.

Kaiken kaikkiaan jokaisen oppilaan oikeus turvalliseen oppimisympäristöön on tärkeämpi kuin opettajan halu harjoittaa ruokarukoilutusta — ehdotonta oikeutta toteuttaa tätä haluaan ei opettajalla ole.

Koulut eivät ilmeisestikään ole hankkineet oppilaan ruokarukoiiluun osallistumi- selle kirjallista lupaa, joka olisi oppilaan kaikkien huoltajien allekirjoittama. Luvan olisi kuitenkin sellainen oltava, sillä kysymys on osallistumisesta säännösten suo- jelemattomaan, tiheästi toistuvaan, pedagogista tarkoitusta vaille olevaan, ryhmän kahtia jakavana epäyhteisölliseen uskonnon harjoittamiseen. Valtakirkkoon kuulu- vankaan oppilaan osalta kyse ei olisi tavanomaisesta toiminnasta, ja siitä tulisi voida ongelmattomasti tarpeettomana kieltäytyä. Tiedotteiden olisi tämä selvästi kerrot- tava, ja lomakkeiden olisi oltava sen mukaiset. Sen sijaan lomake ei saisi johtaa väärään kuvitelmaan, että luvan epäämisen taas olisi oltava oppilaan huoltajien yh- teinen. Kiellon ei tarvitse olla mutta luvan on oltava huoltajien yhteinen.

Mahdollisesti vaatimani uskonnonvapauden ja yhdenvertaisuuden vähimmäis- vaatimukset ruokarukoiiluun osallistumisen ja siihen osallistumattomuuden käytän- nöille johtaisivat ruokarukoiluttamisen kriisiin opettajan, luokan oppilaiden ja heidän huoltajiensa sekä koko koulun silmissä. Kriisi saattaisi sitten johtaa rukoilutuksen lakkauttamiseen. Mutta ruokarukoilutuksen kriisin ja lakkauttamisen uhan tähden ruokarukoilun järjestämisen ongelmallisuutta ei saa jättää korjaamatta.

Tulisi korostaa aina käytettävissä olevaa mahdollisuutta luokan yhteiseen ei- uskonnolliseen loruun tai lauluun taikka hetken äänettä hiljentymiseen ruokailuun lähtemisen, ruokailun tai ruokailusta paluun yhteydessä. Toisaalta oppilaan pitää osata halutessaan ääneti rukoilla silloinkin, kun sellaiseen hetkeen ei koko luokan aikaa varattaisi.

Toivon oikeusasiamiehen tekävän seuraavaa:

A) Opetushallitukselle on kerrottava olevan virheellistä

1) edistää opettajajohtoista ruokarukoilutusta vastoin jo eduskunnan perustus- lakivaliokunnan vuonna 2014 mietinnössään korostamaa ruokarukoilutuksen ongel- mallisuutta, jota myös tämä kantelu laajasti kuvaa;

2) jättää selvästi kertomatta, että oppilas, jolla ei ole huoltajien lupaa osallistua ruokarukoukseen, ei saa olla läsnä rukoilutilanteessa vaan hänet on koulun johdettava ruokailemaan tarvittaessa henkilökuntaan kuuluva tukenaan;

3) olla tiedottamatta, että ruokarukoukseen osallistumiseen on oltava oppilaan kaikkien huoltajien allekirjoittama kirjallinen lupa; ja

4) vaieta ongelmattomista yhteisistä tavoista korvata ruokarukoilutus.

B) Oikeusasiamiehen olisi pohdittava ruokarukoilutuksen laillisuutta, koska perus- tuslakivaliokunta ei ollut ottanut varteen ruokarukoilutuksen koko ongelmallisuutta.

Allekirjoitus (kynättä): Jouni Luukkainen

Lähetetty sähköpostitse oikeusasiamiehelle (oikeusasiamies@eduskunta.fi) ja tiedoksi Opetushallitukselle (kirjaamo@oph.fi)